

НАЦИОНАЛЕН ИНСТИТУТ
НА ПРАВОСЪДИЕТО

НАРЪЧНИК

на съдебния заседател

НИП, юни 2017 г.

Никаква част от настоящата публикация не може да бъде възпроизвеждана, съхранявана в система за възпроизвеждане или прехвърляна в каквато и да било форма или чрез каквито и да било способности – електронни, механични, фотокопирни, записващи или други – без предварителното разрешение на Националния институт на правосъдието.

Съдържание:

Част I. Устройство на съдебната власт. Съдебни заседатели	3 стр.
<i>автор: съдия Владимир Астарджиев</i>		
1. Структура на съдебната система в Република България.	3 стр.
2. Съдебните заседатели и тяхната роля в наказателното правораздаване	8 стр.
3. Основни изисквания към работата на съдебните заседатели	10 стр.
Част II. Материално наказателно право. Основни понятия	14 стр.
<i>автор: съдия Иван Стоилов</i>		
1. Понятие за престъпление	14 стр.
2. Състав на престъплението. Форми на вината	15 стр.
3. Приготовление и опит. Съучастие	19 стр.
4. Множество престъпления	20 стр.
5. Наказание. Видове. Определяне на наказанието	21 стр.
Част III. Наказателен процес. Основни понятия и принципи	25 стр.
<i>автор: съдия Полина Величкова</i>		
1. Принципи на наказателния процес	25 стр.
2. Страни в съдебното производство	28 стр.
3. Развитие на съдебното производство	30 стр.
4. Съдебно следствие	34 стр.
5. Съдебни прения	36 стр.
6. Последна дума на подсъдимия	37 стр.
7. Постановяване на присъда	37 стр.
8. Особени съдебни производства	39 стр.

I. УСТРОЙСТВО НА СЪДЕБНАТА ВЛАСТ. СЪДЕБНИ ЗАСЕДАТЕЛИ

Република България е демократична правова държава, в която Конституцията установява разделение на трите власти – законодателна, изпълнителна и съдебна, като основна гаранция за запазване правата и свободите на всички лица.

Основна задача на съдебната власт е защитата на правата и законните интереси на гражданите, юридическите лица и държавата. Изпълнението на тази задача изисква съдебната власт да е независима от останалите две власти и Конституцията създава редица механизми за гарантиране на тази независимост. В същото време органите на съдебната власт не са независими от суверена – българския народ и поради това Конституцията предвижда наред с взаимодействието с другите власти, избрани от народа – Народно събрание и Президент, и пряко участие на представители на обществеността в правораздаването като съдебни заседатели.

В исторически план съдебни заседатели са участвали в първоинстанционното производство както по наказателни, така и по граждански дела, но в момента законът предвижда съдебни заседатели да бъдат част от съдебни състави единствено в областта на наказателното правораздаване.

Съдебните заседатели са представители на обществеността, за които законът не изисква юридическо образование и по тази причина се налага кратко представяне на структурата на съдебната власт и на правната рамка на правораздаването по наказателни дела.

1. Структура на съдебната система в Република България.

Конституцията на Република България е основният закон, който установява органите на съдебната власт, начина на тяхното структуриране и техните правомощия.

В съдебната власт влизат **съдилищата, прокуратурата и следствието**.

Взаимодействието между различните елементи на съдебната власт е установено в различните процесуални закони, но основната разлика е, че съобразно Конституцията единствено съдилищата могат да правораздават – да разрешават правни спорове между различните лица и между тях и Държавата, като по този начин осигуряват справедливост и гарантират правата и законните интереси на всички субекти.

В общ план правораздаването може да се раздели на три основни дяла:

- **гражданско правораздаване**, в което се включва и специфичната материя на търговското право – това са съдебните процеси, в които се разрешават правни спорове между равнопоставени лица. В този дял на правораздаването се включват всички спорове по отношение на имуществени права, трудови права, семейни и наследствени

проблеми, неизпълнение на договори, спорове между търговци, авторско право и редица други области на живота;

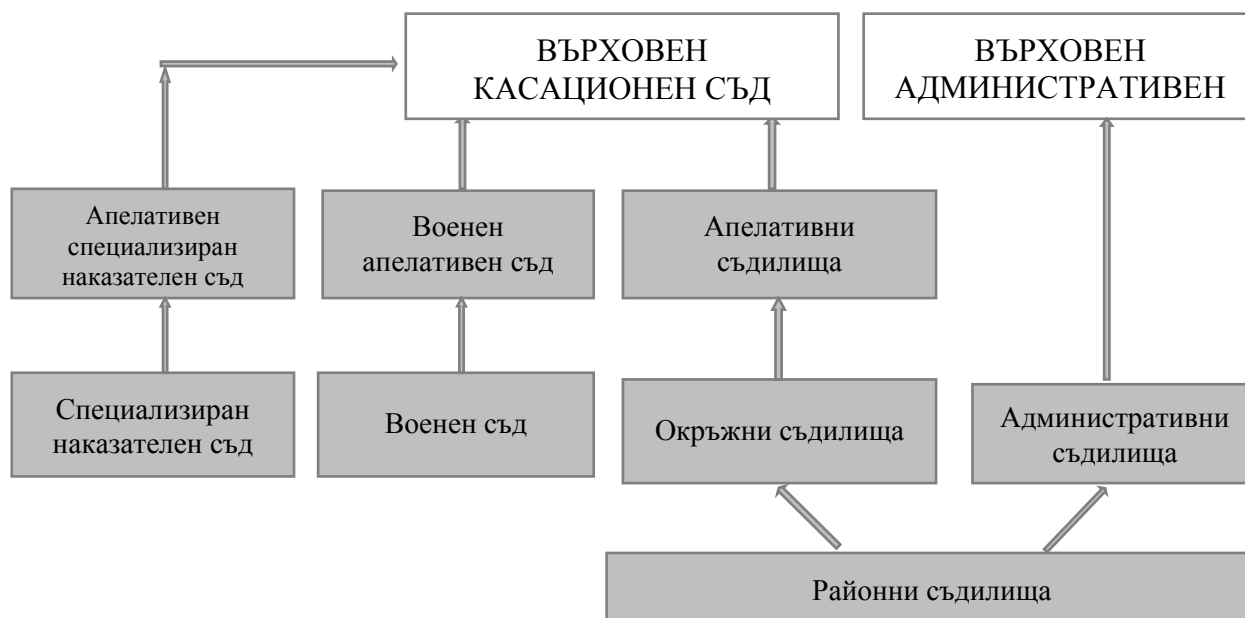
- **административно правораздаване** – разрешаване на спорове между административните органи от една страна и гражданите и юридическите лица, засегнати от актове на тези административни органи, от друга. Гарантирането на правата на засегнатите лица изисква създаването на независими от администрацията съдилища, които да упражняват контрол върху административните актове – това са Административните съдилища и Върховния административен съд;

- **наказателно правораздаване** – след извършване на престъпление от едно физическо лице Държавата има право да преследва наказателно това лице и да му наложи съответно наказание за извършеното престъпление, което да бъде изтърпяно от престъпника. Значимостта на наказателната репресия, която засяга в най-голяма степен основните права и свободи на всяко едно физическо лице, изисква наказанието да бъде наложено от независим от обвинителната власт арбитър след справедлив процес. По тази причина в демократичните държави единствено наказателният съд е този, който може да признае едно лице за виновно и да му наложи наказание.

Структурата на съдебната система е установена от Конституцията на Република България, а нейната организация е конкретизирана в Закона за съдебната власт.

Съдилищата в Република България са районни, окръжни, административни, военни, Специализиран наказателен съд, апелативни, Върховен касационен съд (ВКС) и Върховен административен съд (ВАС).

СТРУКТУРА НА СЪДЕБНАТА ВЛАСТ

Районите на съдилищата могат да не съвпадат с административно-териториалното деление на страната, като Специализирания наказателен съд, ВКС и ВАС имат юрисдикция на територията на цялата страна.

Съдебното производство по наказателни дела е **триинстанционно** – първоинстанционно, въззивно и касационно. Съществуват някои ограничения по отношение на делата, които могат да бъдат разгледани по касационен ред от ВКС.

Съдиите се назначават от Висшия съдебен съвет на Република България след конкурс за първоначално назначаване или след конкурс за кандидатстване за младши съдии, обучение в Националния институт на правосъдието и полагане на изпити. Основните изисквания към съдиите са да са завършили висше юридическо образование, да притежават юридическа правоспособност, да имат необходимите нравствени и професионални качества, да не са осъждани и да не страдат от психически заболявания. Именно съдиите са професионалните юристи във всеки един съдебен състав по наказателни дела.

Основен първоинстанционен съд по наказателни дела е районният съд. **Районният съд** разглежда дела за всички престъпления, освен тези, които законът – НПК (Наказателно-процесуален кодекс) възлага на други съдилища като първа инстанция.

Обикновено в районния съд се разглеждат дела за престъпления, за които законодателят е предвидил по-ниски наказания.

Присъдите и решенията на районните съдилища по наказателни дела се обжалват по въззивен ред пред съответните окръжни съдилища.

Окръжният съд разглежда като първа инстанция делата, посочени в [чл. 35, ал. 2 от НПК](#) чрез изброяването им – най-общо това са дела с по-висока степен на сложност, както и всички дела за престъпления, от които е настъпила смърт.

В гр. София има Градски съд (Софийски градски съд) с правомощията на окръжен съд. Софийският градски съд има и компетентност по някои специфични дела за престъпления, извършени от лица с имунитет, членове на Министерския съвет, съдии, прокурори и следователи.

Присъдите и решенията на окръжните съдилища като първа инстанция подлежат на въззивно обжалване пред съответните апелативни съдилища. Окръжните съдилища разглеждат като втора инстанция обжалваните актове на районните съдилища от техния район.

Военните съдилища са общи наказателни съдилища за престъпления, извършени от военнослужещи и други лица, изброени изчерпателно в разпоредбата на [чл. 396 от НПК](#). Подсъдността на военните съдилища изключва компетентността на останалите съдилища от системата на наказателното правораздаване, вкл. на Специализирания наказателен съд. Особено е, че съдебни заседатели във военните съдилища могат да бъдат само генерали (адмиралите), офицери и сержанти на военна служба. Присъдите и решенията на военните съдилища като първа инстанция се обжалват пред Военно-апелативния съд, който е един за територията на цялата страна.

Специализираният наказателен съд (СпНС) разглежда като първа инстанция дела за престъпления, посочени в [чл. 411а от НПК](#) – Престъпленията против Републиката по глава I от Особената част на Наказателния кодекс (НК), както и дела за престъпления, свързани с организирана престъпна дейност. В НПК са установени особени правила за съдебното производство по делата, подсъдни на СпНС, които отчитат спецификите на престъпната дейност. Този съд е единствен за Република България и има юрисдикция на територията на цялата държава. Присъдите на Специализирания наказателен съд като първа инстанция подлежат на въззивно обжалване пред Апелативния специализиран наказателен съд.

Апелативните съдилища са пет за територията на Република България – в гр. София, гр. Пловдив, гр. Варна, гр. Бургас и гр. Велико Търново. Апелативните съдилища разглеждат като втора (въззивна) инстанция жалбите срещу присъдите на Окръжните съдилища, както и исканията за възобновяване на наказателни дела на районните съдилища, непроверени по касационен ред.

Апелативният специализиран наказателен съд разглежда като втора инстанция обжалваните актове на Специализирания наказателен съд.

Военно-апелативният съд разглежда като втора инстанция обжалваните актове на военните съдилища.

Върховният касационен съд осъществява върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на законите от всички съдилища, като в областта на наказателното правораздаване ВКС проверява по касационен ред присъдите и решенията на Апелативните съдилища, новите присъди на Окръжните съдилища, както и други актове, посочени в [чл. 346 от НПК](#). Освен чрез инстанционно разглеждане на дела, ВКС има и много важното правомощие да приема тълкувателни решения при противоречива или неправилна практика по прилагането на закона. Тълкувателните решения на Общите събрания на отделните колегии на ВКС са задължителни за органите на съдебната и изпълнителната власт, за органите на местното самоуправление, както и за всички органи, които издават административни актове – [чл. 130, ал. 2 от ЗСВ](#).

Освен като правораздават по наказателни дела, съдилищата осъществяват и съдебен контрол върху органите на досъдебното производство по отношение на редица ограничения на правата на участниците в наказателния процес. Особеното е, че в общия случай този контрол се осъществява от едноличен съдебен състав като първа инстанция.

Съдебни заседатели участват единствено в производството, уредено в [чл. 70, ал. 1 от НПК](#) – настаняване на обвиняемия за изследване в психиатрично заведение по искане на прокурора в досъдебното производство.

Участието на съдебни заседатели в наказателното съдопроизводство е предвидено само при първоинстанционното разглеждане на делата – в районен, окръжен (респ. СГС), военен или Специализирания наказателен съд. Във въззивното

(второинстанционното) и в касационното производство участват единствено съдии, назначени от ВСС по съответния ред в окръжните и апелативните съдилища и ВКС.

При участието в първоинстанционното производство съдебните заседатели винаги са повече от професионалните съдии. По този начин държавата посочва важното място, което заема обществеността чрез своите представители като съдебни заседатели в наказателното правораздаване и значимостта на общественото участие в работата на съдилищата.

НПК предвижда **три** вида съдебни състави по първоинстанционни наказателни дела:

- **съдебен състав от един съдия** – когато за престъплението се предвижда наказание лишаване от свобода с максимален размер до пет години или друго по-леко наказание;
- **съдебен състав от един съдия и двама съдебни заседатели** – когато за престъплението се предвижда наказание над пет години лишаване от свобода – това означава, че трябва да е възможно за престъплението да бъде наложено наказание лишаване от свобода над пет години, независимо от това, че минимумът, предвиден в съответния текст на НК може и да е под пет години;
- **съдебен състав от двама съдии и трима съдебни заседатели** (т. нар. „разширен състав“) – когато за престъплението е предвидено наказание лишаване от свобода с минимален размер от петнадесет години, или са предвидени някои от двете най-тежки наказания по НК – доживотен затвор или доживотен затвор без замяна. Ако е предвидено някое от тези две наказания в състава на наказателноправната норма, няма значение какъв е минимумът на наказанието лишаване от свобода, посочено като алтернатива на тези две наказания – делото следва да се разгледа от разширен съдебен състав.

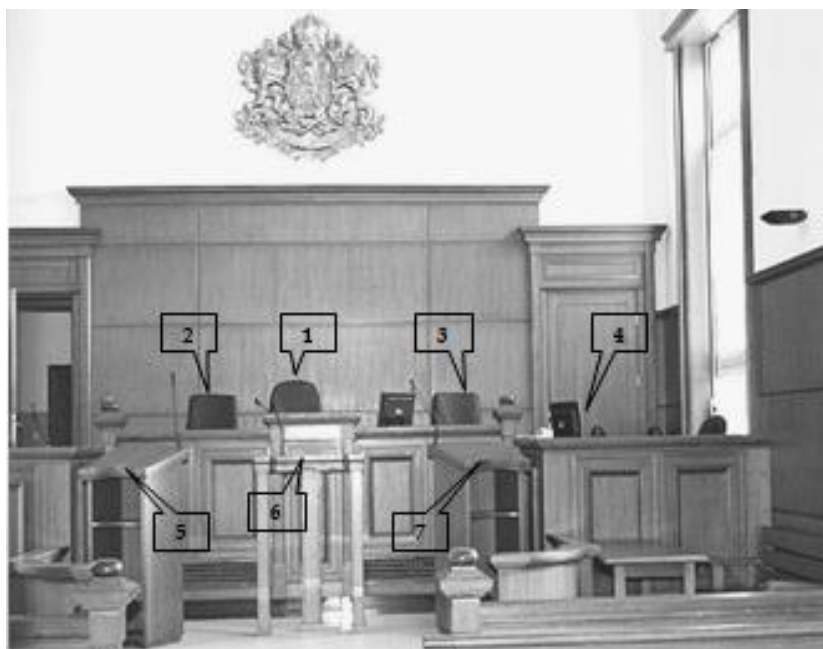
В определени от НПК случаи за участие в едно дело може да се привлече **запасен съдебен заседател**, който участва в разглеждането на делото с правата на член на състава на съда, но не може да участва в съвещанията на състава и в решаването на въпросите по делото. Функцията на запасния съдебен заседател е да встъпи в процеса при необходимост, когато някой от съдебните заседатели – членове на състава на съда не може да продължи участието си в разглеждането на делото.

Когато в съда се разглежда дело срещу непълнолетен подсъдим, законът изисква съдебните заседатели да са учители или възпитатели – [чл. 390, ал. 2 от НПК](#). Това изискване не е задължително в случаите на разглеждане на делото по общия ред – когато непълнолетният подсъдим е действал в съучастие с пълнолетен извършител, но е добре да се съблюдава, за да се гарантира постигане на целите на процеса по отношение на непълнолетното лице.

Съдебните състави с участието на съдебни заседатели се председателстват винаги от професионален съдия, който има установени правомощия по ръководенето и организацията на съдебното производство, обявяването на съдебните актове, изготвянето

на протокола, администрацията на процеса. Именно по тази причина в състав от съдия с двама съдебни заседатели председателят е в центъра, а съдебните заседатели са от двете му страни. В състав от двама съдии и трима съдебни заседатели по традиция председателят е в центъра на състава, от дясната му страна е член-съдията, до този член съдия е един съдебен заседател, а от лявата страна на председателя на състава се намират двама съдебни заседатели.

Важно е да се посочи, че всички разпореждания на председателя на съдебния състав подлежат на отмяна от целия съдебен състав.

1. Съдия
2. Съдебен заседател
3. Съдебен заседател
4. Съдебен секретар
5. Прокурор
6. Подсъдим; свидетел;
експерт (вещо лице)
7. Защитник; подсъдим

2. Съдебните заседатели и тяхната роля в наказателното правораздаване

Установяването на института на съдебните заседатели в наказателното съдопроизводство е завоевание на демократичните революции през XVII-XVIII век и в модерните демократични държави под една или друга форма този институт се е утвърдил като основна гаранция за демократичността на наказателния процес и достъп на народно участие в работата на съда.

Правната регламентация на участието на съдебни заседатели в разглеждането на наказателни дела в отделните държави е различна, различна е ролята, която съдебните заседатели играят в наказателния процес.

По традиция в Република България съдебните заседатели са част от колегиалния съдебен състав, който разглежда делата за тежки престъпления (според [чл. 93, т. 7 от НК](#) всяко престъпление, за което е предвидено наказание над пет години лишаване от свобода или по-тежко наказание е „тежко” престъпление). В новата история на България

институтът на съдебните заседатели е съществувал винаги след 1878 г., с изключение на периода между двете световни войни (1922 г. – 1944 г.) и участието на съдебни заседатели в наказателния процес винаги се е разглеждало като гаранция за справедливостта и безпристрастността на този процес.

В настоящия момент уредбата на института на съдебните заседатели и на техните права и задължения е установена основно в Закона за съдебната власт и в Наказателно-процесуалния кодекс. Трябва да се подчертае, че тази уредба има своята опора в Конституцията на Република България – [чл. 123 от Конституцията](#) изрично предвижда, че „в определени от закона случаи в правораздаването участват и съдебни заседатели”.

Изискванията за назначаване на едно лице като съдебен заседател са установени в [чл. 67 от ЗСВ](#), а в [чл. 67а-чл. 68е от ЗСВ](#) е регламентирана и процедурата за избор на съдебни заседатели за различните съдилища. Основното, което е необходимо да се посочи, че в тази процедура е установено взаимодействие между органите на съдебната власт (общите събрания на съответните съдилища, които избират съдебните заседатели) и органите на местното самоуправление (съответните общински съвети, които предлагат кандидатите за съдебни заседатели), което е важна гаранция за подбора на достойни и можещи представители на обществеността в съдебния процес.

Законът е предвидил и гаранции за това, че при настъпването на определени промени в статута на лице, което е избрано за съдебен заседател, това лице ще изгуби качеството си на съдебен заседател и няма да поставя под съмнение актовете на правосъдието, постановени с негово участие.

Много важна гаранция за справедлив процес съобразно критериите на [чл. 6 от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи](#) е и изискването на [чл. 72, ал. 2 от ЗСВ](#) за **случаен подбор** на съдебните заседатели за всяко едно конкретно дело.

Участието на съдебни заседатели в наказателния процес е строго регламентирано от процесуалния закон, който определя в кои случаи и при какви условия в състава на съда участват съдебни заседатели. Нарушаването на правилата за това участие винаги представлява съществено процесуално нарушение, защото води до незаконност на състава на съда – [чл. 348, ал. 3, т. 3 от НПК](#).

Основните задачи, които са поставени от законодателя пред института на съдебните заседатели са свързани с тяхната роля на представител на гражданското общество в съдебния процес:

- с участието си в състав на съда, разглеждащ едно наказателно дело, съдебните заседатели спомагат за повишаване на доверието в съда и на неговия авторитет сред обществото;
- със своите знания и житейски опит съдебните заседатели допринасят за качеството на постановените съдебни актове и за справедливостта на наказателния

процес, като предпазват съда от формализъм, консерватизъм, бюрократизъм и шаблон. При контакта си със съдебните заседатели, професионалните съдии излизат от рамките на нормалната рутина, която се натрупва при разглеждането на поредица от сходни случаи. Това е още една гаранция за независимостта и безпристрастността на съдебния акт;

- участието на непредубедени лица в наказателния процес поддържа жива връзката между съдебното производство и реалния обществен живот и подпомага обикновените хора да разберат особеностите на работата на съда. Трябва да се подчертае, че участието на представители на обществото в наказателния процес като решаващ орган, дава на широките слоеве от обществеността по-реална представа за съдебното производство, за неговите възможности и за това по какъв начин функционира съдебната власт.

Именно чрез участието на съдебни заседатели в състава на съда, разглеждащо едно наказателно дело, народът упражнява своите права на суверен по отношение на съдебната власт. При това съдебните заседатели не са обвързани със становища, взети извън наказателния процес, а трябва да правораздават въз основа на своето убеждение, основано на доказателствата по делото и закона.

3. Основни изисквания към работата на съдебните заседатели

3.1. При участието си в съдебния състав, съдебните заседатели имат **равни права и задължения със съдиите** – [чл. 66, ал. 1 от ЗСВ](#) и [чл. 33, ал. 4 от НПК](#). Това означава, че всички членове на състава на съда имат равен глас при решаване на въпросите по делото и решението се взема с мнозинство от гласовете. Това е и причината винаги съдебните състави да са с нечетен брой членове, когато са колегиални.

Равните права и задължения на съдебните заседатели със съдиите се отнасят само до конкретното дело, по което са определени да участват съдебните заседатели. Това равенство включва възможността за достъп до делото, вкл. до дела, съдържащи класифицирана информация. За съдебните заседатели, които са включени в състава на съда, който разглежда дело със защитена информация по реда на Закона за защита на класифицираната информация (ЗЗКИ), важи правото на достъп при спазване на принципа „необходимост да се знае“ за конкретното дело. Равният достъп до делата гарантира правната възможност съдебните заседатели да вземат решение по конкретното дело при познаване на всички доказателствени източници по делото.

Равенството на правата и задълженията не означава, че съдебните заседатели трябва да имат професионалните познания на съдията-юрист за правото и за съдебната практика по сходни казуси. Именно затова в състава на съда винаги има професионалист с юридическо образование, който да даде необходимите разяснения за правилното разбиране на правните норми. Съдебните заседатели обаче трябва да познават фактите по делото, да са присъствали при събирането на доказателствата в рамките на съдебното следствие (изключение представляват предвидените в закона отклонения от принципа на непосредствеността) и да могат да формират собствено становище по основните

въпроси, по които се произнася съдебния състав в тайното съвещание за постановяване на присъдата – има ли извършено деяние, извършено ли е от обвиненото лице – подсъдимия и извършено ли е виновно.

При решаване на въпросите по делото, съдебните заседатели се изказват и гласуват преди съдиите – [чл. 33, ал. 3 от НПК](#).

3.2. Участието на съдебните заседатели в решаването на въпросите по същество на делото е свързано със спазването на няколко **основни принципа**:

- съдебните заседатели трябва да бъдат **безпристрастни** по отношение на страните по делото. Наличието на каквито и да било основания за съмнения в тяхната безпристрастност представлява основание за **отвод** на конкретния съдебен заседател. Съдебният заседател е длъжен да посочи на състава на съда съществуването на някаква особена връзка или отношение с някоя от страните по делото и съставът на съда трябва да прецени дали този съдебен заседател може да продължи да участва в разглеждането на делото. Основният принцип е, че в състава на съда не бива да участват лица, по отношение на които съществуват определени основания да се очаква, че няма да действат с необходимата безпристрастност и участието им може да постави под съмнение обективността и правилността на постановения съдебен акт. (по подробно за отводите на стр. 33)

- съдебните заседатели трябва да избягват да дават каквито и да било **изявления**, свързани с делото, по което участват – пред медии, пред трети лица, пред свои близки. Съдебните заседатели са длъжни да пазят и **тайната на съвещанието** – [чл.33, ал. 2 от НПК](#). Нарушаване на тайната на съвещанието представлява винаги основание за отвод на съдебния състав, а нарушаване на тайната на съвещанието по време на постановяване на съдебния акт (присъда) е винаги абсолютно основание за отмяна на този акт – [чл. 348, ал. 3, т. 4 от НПК](#). Това изискване важи и след постановяване на присъдата и нейното обявяване, а дори и след влизането ѝ в сила.

- несъгласието на някой от членовете на съдебния състав с мнозинството може да доведе до оставането му на **особено мнение**. Всяко особено мнение трябва да бъде заявено ясно и категорично, като то следва да бъде мотивирано. На особено мнение може да остане и професионалният съдия. В този случай съдебните заседатели трябва да изготвят мотивите към съдебния акт при спазване на изискванията на [чл. 305 от НПК](#), доколкото такава е категоричната разпоредба на [чл. 33, ал. 5 от НПК](#).

- Съдебните заседатели не са професионалисти в областта на наказателното право, а изискванията на закона и практиката към формата и съдържанието на мотивите са изключително високи – според [чл. 348, ал. 3, т. 2 от НПК](#) липсата на мотиви представлява винаги съществено процесуално нарушение, а съгласно [чл. 6, т. 1 и т. 3 от ЕКПЧ](#) справедливият съдебен процес включва ясното мотивиране на съдебните актове, за да могат те да бъдат обжалвани. Поради тези причини добрата практика изисква съдебните заседатели, които следва да изготвят мотивите към съответния съдебен акт, да получат достъп до мотиви по сходни случаи, изготвени от професионални съдии и дори да поискат помощ в тази насока от председателя на съответния съдебен състав.

- Особеното мнение се заявява при съвещанието и се отразява в съдебния

акт, като след подписа под акта, съответният член, останал на особено мнение, посочва „ОМ” или „особено мнение”. Дори при особено мнение съдебният акт трябва да бъде подписан от всички членове на съдебния състав, за да бъде завършен. В този случай и мотивите към съдебният акт, ако те се изготвят отделно, трябва да бъдат подписани от всички членове на съдебния състав.

- при провеждане на съдебното заседание по делото съдебните заседатели трябва да се стремят да **не изразяват по открит начин** своите чувства и настроения в съдебната зала, тъй като по този начин биха могли да предизвикат искания за своя (или на целия съдебен състав) отвод от страната, която има интерес за това. Разбира се, съдебните заседатели не са машини или безизразни кукли и понякога, особено при разпит на пострадали от твърдяното престъпление, съдебните заседатели не биха могли да сдържат своите реакции. Във всеки един подобен случай добрата практика е да съобщят на председателя на съдебния състав за своите реакции в момента, в който те възникнат и да поискат прекъсване на съдебното заседание. Съдебните заседатели не бива да забравят, че те участват в публичен процес и техните реакции, мимики, изражения, движения и възклицания незабавно се виждат от страните в процеса и могат да доведат до отмяната на всеки един постановен по делото съдебен акт поради твърдения за тяхната предубеденост в процеса.

- съдебните заседатели могат да задават въпроси на разпитваните по делото лица – свидетели, експерти, подсъдим. Понякога липсата на опит и на юридическо образование може да направи така, че въпросът да прозвучи предубедено или недопустимо. Добрата практика е съдебните заседатели да се съветват с професионалните съдии преди задаването на своите въпроси и да ги поставят чрез председателя на съдебния състав, за да бъде избегната възможността за създаване на основания за отвод на самия съдебен заседател и на целия съдебен състав.

3.3. Поведението на съдебните заседатели е свързано с определени **законови и етични изисквания**. Към настоящия момент не е готов нормативният акт, предвиден в [чл. 75а от ЗСВ](#) и ВСС все още не е приел предвидената в този текст наредба, но могат да се изведат няколко основни положения, които регулират работата на съдебните заседатели:

- съдебните заседатели и съдът като цяло трябва да са независими както от страните по делото, така и от други, външни за наказателния процес фактори. В тази насока са установените в [чл. 67, ал.3 ЗСВ](#) условия, които представляват пречка едно лице да бъде съдебен заседател.

- с държанието си в съдебния процес и извън съдебната зала съдебните заседатели не трябва да създават съмнения в своята компетентност и безпристрастност. Много важно е съдебните заседатели (а и съдиите) да не забравят, че като безпристрастен и равноотдалечен от страните по делото арбитър дължат спазване на основните права на участниците в процеса и в никакъв случай не бива да имат поведение или да изразяват мнение, с което да накърняват презумпцията за невиновност на лицето, предадено на съд. Нарушаването на този принцип на наказателния процес винаги представлява съществено процесуално нарушение, засяга справедливостта на съдебното производство и има за последица отмяна на постановения съдебен акт.

- съдебните заседатели трябва да допринасят за издигането на авторитета на

съда като институция, като не бива да забравят, че по конкретното дело те са съдии с правата на съдия, но и с неговите задължения – съдебните заседатели трябва да заседават в представително облекло (за военните съдебни заседатели – в съответната униформа) – [чл. 134, ал. 3 от ЗСВ](#);

- съдебните заседатели трябва да се явяват за съдебните заседания своевременно и да не стават причина за тяхното отлагане без наличието на основателни причини. Ако на съдебните заседатели предстои по-продължително отсъствие от населеното място, редно е да бъде уведомен своевременно съответният служител на съда, който осъществява контакта със съдебните заседатели, за да може това обстоятелство да се съобрази при планиране на ангажиментите на заседателите. При отлагане на дело, на което е даден ход (след даването на ход на делото възниква изискването за неизменност на съдебния състав според [чл. 258 от НПК](#)) датата на следващото съдебно заседание се съгласува с ангажиментите на членовете на съдебния състав и трябва да бъде спазвана, за да не се стига до неоснователно забавяне на процеса.

- изключително важно изискване е членовете на съдебния състав да не участват в други производства след изслушване на пледоариите на страните и оттеглянето им на тайното съвещание за постановяване на присъдата – [чл. 259 от НПК](#).

- освен в самите съдебни заседания може да се наложи съдебните заседатели да отделят и допълнително време:

- в определени случаи след изготвянето на протокола за съдебното заседание, той трябва да бъде подписан от целия съдебен състав (не само от председателя и секретаря) – при постановяване на определение за прекратяване на съдебното или на наказателното производство, при произнасяне по мярка за неотклонение или друга мярка за процесуална принуда и в други подобни хипотези;

- при искания за поправка на протокол от съдебно заседание може да се наложи събиране на съдебния състав при отказ на председателя на състава да уважи това искане – [чл. 312, ал. 2 от НПК](#);

- при произнасяне на съдебния състав по доказателствени искания или по други въпроси между съдебните заседания по делото – за допускане на свидетели, за назначаване на експертиза, при искания за промяна на мярка за неотклонение на подсъдим по делото и т.н.

3.4. За участие в съдебните заседания съдебните заседатели, които работят по трудово правоотношение, имат право да ползват отпуск по силата на [чл. 157, ал. 1, т. 5 от Кодекса на труда](#) и получават **възнаграждение**, което се определя според правилата на [чл. 73 от ЗСВ](#), но не по-малко от 20 лв. на ден. Начинът на изплащането на тези възнаграждения зависи от организацията в конкретния съд, в който правораздават съдебните заседатели.

Съдебните заседатели се ползват от засилена държавна защита при изпълнение на своите функции – [чл. 216, ал. 2 от ЗСВ](#), но носят и по-строга отговорност за изпълнение на своите задължения – могат да бъдат наказвани с глоба по реда на [чл. 74 от ЗСВ](#), носят завишена отговорност при корупционни престъпления (чл. 302, т. 1 от НК).

МАТЕРИАЛНО НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО. ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ

Правораздаването в България се осъществява основно на базата на два кодекса – Наказателния кодекс и Наказателно-процесуалния кодекс. Тези два кодекса условно разделят наказателното право на материално и процесуално. Наказателният кодекс, който се отнася до материалното право, се състои от две части – Обща и Особена.

В общата част на НК са посочени основните принципи и понятия на наказателното право, като дефинициите за престъпление, субект и обект на престъплението, наказателно-отговорни лица, форма на вината, форма на съучастие, наказание и неговите видове, институтите на условно изтърпяване на наказанието, предсрочното освобождаване, освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, реабилитация и давностни срокове за погасяване от наказателно преследване. Съществено е да се знае, че за всяко престъпление се прилага онзи закон, който е бил в сила по време на извършването му и ако до влизане на присъдата в сила последват различни закони, прилага се законът, който е най-благоприятен за дееца.

1. Понятие за престъпление

Понятието за **престъпление** се съдържа в [чл. 9 ал. 1 от НК](#), според който престъплението е това общественоопасно деяние (действие или бездействие), което е извършено виновно и е обявено от закона за наказуемо. От тази законова дефиниция е видно, че всяко престъпление съдържа пет основни елемента, като правната теория и практика ги обособява в две групи – елементи от обективната страна на престъплението (деяние, обществена опасност, противоправност и наказуемост) и такива от субективната страна (вина). Липсата на който да е признак, без значение дали е обективен или субективен, води до липсата на престъпление, т.е. деянието няма всички елементи на състав на престъпление.

Тежко е това престъпление, за което законодателят предвижда наказание „лишаване от свобода” повече от пет години.

Малозначителност – съгласно разпоредбата на [чл. 9, ал. 2 от НК](#) не е престъпно деянието, което макар формално и да осъществява признаците на предвидено в закона престъпление, поради своята малозначителност не е общественоопасно или неговата обществена опасност е явно незначителна. Малозначителността изключва престъпния характер на деянието и не бива да се бърка с **“маловажен случай”**. Последният не изключва престъпния характер на деянието, а единствено е основание за по-благоприятна наказуемост на дееца. Дефиниран е в [чл. 93, т. 6 от НК](#) – “Маловажен случай” е този, при който извършеното престъпление с оглед на липсата или незначителността на вредните последици или с оглед на други смекчаващи

обстоятелства представлява по-ниска степен на обществена опасност в сравнение с обикновените случаи на престъпление от съответния вид.

Обстоятелства, които изключват обществената опасност на деянието. Не са общественоопасни деянията осъществени при: **неизбежна отбрана** ([чл. 12, ал. 1 от НК](#) – при защита от непосредствено противоправно нападение на държавни или обществени интереси, личността или правата на отбраняващия се или на друго чрез причиняване вреди на нападателя в рамките на необходимите предели) и **крайна необходимост** ([чл. 13, ал. 1 от НК](#) – за да спаси държавни или обществени интереси, както и свои или на друго лични или имотни блага от непосредствена опасност, която деецът не е могъл да избегне по друг начин, ако причинените от деянието вреди са по-малко значителни от предотвратените).

Макар да липсва дефиниция в общата част на НК, особено съществено е понятието за **състав на престъплението**. Разбирането на това понятие помага при правилното приложение на разпоредбите от Особената част на НК. Тя е посветена на отделните видове престъпления, съобразно обекта на посегателство, като именно там са посочени изчерпателно особеностите на всяко едно криминализирано престъпно посегателство със съответното предвидено за това деяние наказание. Последното предполага необходимостта от правилното разбиране на състава на престъплението.

2. Състав на престъплението. Форми на вината

За да се прецени дали дадено поведение на определено лице представлява престъпление, законодателят трябва да е посочил специфичните му белези в определена разпоредба от особената част на НК.

Най-общо казано, съвкупността от признаци, посредством които в нормите на особената част се очертава характеристиката на престъпление от даден вид, се нарича „**състав на престъплението**”. Това общо понятие не бива да се бърка с понятието „фактически състав” на престъплението. Съставът на престъплението, така както е посочено в съответната норма от особената част на НК, олицетворява абстрактната представа на законодателя за най-типичните признаци на всяко отделно престъпление по вид. Същевременно, “фактическият състав” е онази съвкупност от факти и обстоятелства, които действително са се случили. Много често, фактическият състав не се покрива буквално със състава на престъплението, съобразно граматическото му описание в съответната разпоредба от особената част на НК. Последното предполага установяване на съответствие между фактите и обстоятелствата, така както са се случили в действителността, от една страна, и признаците на престъплението от съответната норма, така както са посочени от законодателя, от друга.

Иначе казано, установяването на съответствие между фактическият състав и състава на престъплението от съответната норма от особената част на НК означава, че е осъществено престъпление. Установяването на подобно съответствие в правната доктрина се нарича „**съставомерност**” на деянието. Обратно, наличието на разлика или липсата на определени факти от действителността, които не съвпадат с описаните

обстоятелства от състава на престъплението, означава, че не е налице престъпление и съответно, липсва „съставомерност” на деянието.

2.1. Признаци на състава на престъплението.

Основните признаци на състава на всяко едно престъпление са обект, субект, обективна страна и субективна страна.

Обектът на престъплението представлява онзи вид обществени отношения, които се засягат с конкретния състав на престъплението, например: живота, телесната неприкосновеност, собствеността, честта и достойнството, обществения ред, правилното функциониране на държавните органи и др. Обикновено обектът е изрично посочен в заглавието на съответната глава или раздел в особената част на НК. Обектът на престъплението не бива да се бърка с понятието **“предмет”** на престъплението. Предметът на престъплението е по-тясно понятие, което е част от засегнатия обект и материализира конкретното засегнато лице или веществен предмет. Например, предмет на престъплението “кражба” по [чл. 194, ал.1 от НК](#) са движимите вещи, като част от общия обект на престъплението, което се явява неприкосновеността на правото на собственост. Обектът на престъплението “убийство” е правото на живот, а конкретният предмет – животът на конкретно лице.

Обективната страна на престъплението обхваща всички характеристики на престъплението, които го очертават като факт от действителността. Към тази група признаци спадат самото изпълнително деяние, с неговите подпризнаци: време и място на извършването му; начина на извършването му; обстановка на осъществяването му; отношение на трети лица към деянието (напр. „без негово съгласие” при кражба); особени качества на пострадалия (напр. малолетно лице, баща или майка, лице, на което се дължи издръжка и др.); особени качества на предмета на престъплението (напр. „в големи размери”). Наред с изпълнителното деяние, към обективната страна на престъплението спадат и последиците от деянието, така както са очертани в съответната разпоредба. Същевременно, следва да се има предвид, че житейски едно престъпление може да се осъществи по няколко алтернативни начини, както и да доведе до няколко възможни вредни резултата. Поради тази причина, изпълнителното деяние в много от разпоредбите е посочено вариативно. Примерно, „измамата” по [чл. 209, ал. 1 от НК](#), чийто текст предлага няколко алтернативи на изпълнителното деяние и възможния престъпен резултат („Който с цел да набави за себе си или за друго имотна облага възбуди или поддържа у някого заблуждение и с това причини нему или другиму имотна вреда”).

Субект на престъплението е лицето, което е извършило престъплението. Когато законодателят е използвал местоимението „който”, означава, че субект на престъплението може да бъде всяко наказателно-отговорно лице.

- **Наказателно-отговорно** е това лице, което е навършило 18-годишна възраст и в състояние на вменяемост извърши престъпление. Невменяемост е налице, когато поради умствена недоразвитост или продължително или краткотрайно

разстройство на съзнанието, лицето не е могло да разбира свойството или значението на извършеното или да ръководи постъпките си. В случаите на невменяемост, лицето, независимо от възрастта му, не носи наказателна отговорност.

- **Непълнолетно лице** – навършило 14 години, но ненавършило 18 години, е наказателноотговорно, ако е могло да разбира свойството и значението на деянието и да ръководи постъпките си.

- Определени престъпления обаче не се извършват от всяко наказателноотговорно лице, а от **лице със специални качества**, например – длъжностно лице, родител, орган на властта. В този случай говорим за специален субект, което изрично се уточнява в съответната разпоредба.

Субективната страна на престъплението включва формите на **вината**. Престъпление е само това деяние, което е извършено виновно.

Формите на вината са очертани в [чл. 11 от НК](#) и биват **умисъл** и **непредпазливост**.

- Едно деяние е извършено **умишлено**, когато деецът е предвиждал сигурното или вероятното настъпване на общественно-опасните последици и е искал или допускат тяхното настъпване. Умисълът бива **пряк**, когато деецът е искал настъпването на предвидените от него общественноопасни последици, и **евентуален**, когато същият не е искал настъпването на предвидените от него вредни последици, но се съгласява с тях (законодателят обикновено използва при евентуален умисъл глагола „допусне“).

- **Непредпазливостта** се проявява в **небрежност** (когато деецът не е предвиждал настъпването на общественноопасните последици, но е бил длъжен и е могъл да ги предвиди) или **самонадеяност** (когато е предвиждал настъпването на тези последици, но е мислил да ги предотврати). Непредпазливите деяния са наказуеми само в предвидените от закона случаи.

Наред с формите на вината, субективната страна на престъплението може да включва и **субективни елементи извън вината** – цели, мотиви, подбуди. Ако същите изрично са посочени от законодателя, то те трябва да присъстват и в състава на престъплението. Например, изразът „с цел да набави за себе си или за друго имотна облага“ при измамата по [чл. 209, ал. 1 от НК](#) сочи, че за да е налице престъпление по този текст, следва да присъства и посочената специална цел.

Налице е и така наречената **„професионална непредпазливост“**. Нея можем да открием в [чл. 134, ал. 1 от НК](#) („Който причини другиму тежка или средна телесна повреда поради незнание или поради немарливо изпълнение на занятие или на друга правно регламентирана дейност, представляващи източник на повишена опасност“). В случая, не се касае за трета независима форма на вината, а за разновидност на непредпазливостта, проявяваща се при упражняване на някаква правнореглиментирана дейност, която същевременно представлява и източник на повишена опасност по своето естество. Например: строителните дейности, работата в металургични предприятия, ловуването, ремонтни дейности по инфраструктурата. Характерното за дееца при тези престъпления, е че той не може да бъде всяко наказателно-отговорно лице, а такова,

което има правата и задълженията по осъществяване на съответната дейност, съобразно установените за тях правила (независимо дали тези правила са отделно регламентирани в нормативни актове или представляват утвърдени вътрешни правила на съответното предприятие). Именно незнанието на тези правила, които деецът по силата на своето служебно положение е бил длъжен да знае, или немарливото изпълнение на дейността, трябва в причинно-следствена връзка да е довело до предвидения от законодателя вредоносен резултат.

Не е виновно извършено деянието, когато деецът не е бил длъжен или не е могъл да предвиди настъпването на общественноопасните последици (**случайно деяние**). Съгласно разпоредбата на [чл. 14, ал. 1 от НК](#), незнанието на фактическите обстоятелства, които принадлежат към състава на престъплението, изключва умисъла относно това престъпление. Например, не е налице „кражба”, ако деецът не знае, че взетата от него движима вещ е чужда, а си е мислил, че е негова.

2.2. Видове състави на престъплението.

Основен състав на престъплението е този състав на престъплението, който очертава най-типичните характеристики на едно престъпление с най-типичните му повтаряеми във времето последици. Основният състав на престъплението винаги се намира в началото на съответния раздел или като „ал.1” от съответната разпоредба. Например [чл. 194, ал. 1 от НК](#) (кражба), [чл. 115 от НК](#) (убийство), [чл. 209, ал. 1 от НК](#) (измама), [чл. 201 от НК](#) (длъжностно присвояване).

Квалифициран състав на престъплението са тези състави на престъплението, при които законодателят е добавил допълнителни признаци към типичните по основния състав на престъплението. Наличието на тези признаци повишават обществената опасност на деянието или дееца, като при тези квалифицирани състави законодателят обикновено е предвидил по-тежки наказания. Например, квалифицираните състави на „кражбата” по [чл. 195, ал. 1, т. 1-10 и ал. 2 от НК](#); квалифицираните състави на „убийство” по [чл. 116, ал. 1-3 от НК](#); квалифицираните състави на „длъжностно присвояване” в [чл. 202](#) и [чл. 203 от НК](#). Систематически, квалифицираните състави са разположени в особената част на НК, непосредствено след основния състав, за който се отнасят.

Привилегирова̀ни състави са тези състави, при които законодателят е добавил допълнителни признаци към типичните по основния състав на престъплението, но този път тези признаци понижават обществената опасност на деянието или дееца, поради което при наличието на тези допълнителни признаци, са предвидени по-леки наказания, сравнено с наказанието по основния състав. Например, „убийство”, извършено в състояние на силно раздразнение по [чл. 118 от НК](#); „кражба”, представляваща „маловажен случай” по [чл. 194, ал. 3 от НК](#); телесна повреда, причинена в състояние на силно раздразнение по чл. 132 от НК; „кражба”, при която откраднатите вещи са върнати или заместени до приключване на съдебното следствие в първоинстанционния съд по [чл. 197 от НК](#). Привилегированите състави систематически се намират след квалифицираните състави на съответния вид престъпление.

3. Приготовление и опит. Съучастие.

Следва да се има предвид, че съгласно разпоредбата на [чл. 17 от НК](#), **приготовлението**, което се изразява в подготвянето на средства, намирането на съучастници и изобщо създаването на условия за извършване на намисленото престъпление, преди да е почнало неговото изпълнение, е наказуемо само в предвидените от законодателя случаи. Например, подготовлението за „убийство” по [чл. 117, ал. 1 от НК](#).

За разлика от подготовлението към престъпление, **опитът**, който представлява започнатото изпълнение на умишлено престъпление, при което изпълнителното деяние не е довършено или макар и да е довършено, не са настъпили предвидените в закона и искани от дееца общественоопасни последици на това престъпление, се наказва с наказанието, предвидено за довършеното престъпление, като се взема предвид степента на осъществяване на намерението и причините, поради които престъплението е останало недовършено. Преценката на последните обстоятелства не предполага непременно налагане на по-леко наказание. Опитът е винаги тясно свързан с обстоятелствата около самото престъпление и когато тези обстоятелства визират по-висока степен на обществена опасност, опитът към престъплението също следва да съпътства извода за по-високата степен на обществена опасност. При опит деецът не се наказва единствено, когато по собствена подбуда се е отказал да довърши изпълнението на престъплението или, алтернативно, е предотвратил настъпването на престъпните последици.

Едно престъпление може да е извършено еднолично от едно лице или от няколко лица, които се наричат **съучастници**. Тези съучастници, които участват в осъществяването на изпълнителното деяние, се наричат **извършители**. Възможно е едно изпълнително деяние да включва повече от едно действие. Например, при „грабежа” по [чл. 198, ал. 1 от НК](#), изпълнителното деяние е сложно и включва в себе си два отделни елемента – осъществяване на принуда спрямо пострадалото лице, чрез сила или заплашване, и отнемането на чужди движими вещи, без съгласието на лицето, което ги владее (както при „кражбата”). При тези сложни престъпления, не е необходимо всеки един от извършителите непременно да участва и в двете фази на изпълнителното деяние. Понякога е налице така нареченото „разпределение на ролите” между извършителите, което улеснява извършването на самото деяние. Достатъчно е съучастникът да участва само в едната фаза на изпълнителното деяние, за да бъде определен като извършител. При изнасилването по [чл. 152, ал. 1, т. 2 от НК](#), например, единият извършител може да участва само във фазата на осъществяване на принуда (сила или заплашване) спрямо пострадалата, а другият – да осъществява съвкупление с жертвата. Наред с това, от субективна страна, необходимо е да е налице **общност на умишъла**. Последното означава всеки един от извършителите да съзнава както собственото си участие в изпълнителното деяние и последиците от него, така и участието на останалите извършители и приноса на всеки един от тях при осъществяване на намисления престъпен резултат.

Съучастниците могат да бъдат също подбудители или помагачи. **Подбудител** е този, който умишлено е склонил друго да извърши престъплението, а **помагач** – съучастника, който умишлено е улеснил извършването на престъплението чрез съвети, разяснения, обещание да се даде помощ след деянието, отстраняване на спънки, набавяне на средства или по друг начин. Подбудителят и помагачът отговарят само за онова, за което умишлено са подбудили или подпомогнали извършителя. Подобно при опита, подбудителят и помагачът не се наказват, ако по собствена подбуда се откажат от по-нататъшно участие и попречат да се извърши деянието или предотвратят настъпването на престъпните последици.

4. Множество престъпления

Често в действителността се случва едно лице да осъществи повече от едно престъпление. Това поражда редица правни въпроси, свързани с различните възможности, в зависимост от това дали се касае за две или повече престъпления, извършени от едно лице в рамките на едно наказателно производство или за две или повече престъпления, за някои от които вече има влязла в сила присъда.

Допустимо е държавното обвинение да внесе обвинителен акт срещу определено лице за извършени от него две или повече престъпления. В този случай е налице **съвкупност** от престъпления, осъществени от едно и също лице. Тази съвкупност бива **реална** (когато с две или повече отделни деяния са осъществени две или повече различни престъпления, например: управление на автомобил след употреба на алкохол над 1,2 промила по [чл. 343б, ал. 1 от НК](#) и държане на високорискови наркотични вещества в автомобила без надлежно разрешение – по [чл. 354а, ал. 3 от НК](#)) или **идеална**, когато с едно действие се осъществяват две отделни престъпления (напр. при мятане на камъни по пътуващ автобус от градския транспорт, пълен с пътници, се осъществява едновременно състава на „хулиганство” по [чл. 325, ал. 1 от НК](#) и „унищожаване на чуждо имущество” по [чл. 216, ал. 1 от НК](#)). При определяне на наказанието при реална или идеална съвкупност от престъпления, за които е внесен един обвинителен акт и в рамките на едно наказателно производство, се прилагат правилата на [чл. 23, ал. 1 от НК](#) – ако с едно деяние са извършени няколко престъпления или ако едно лице е извършило няколко отделни престъпления, преди да е имало влязла в сила присъда за което и да е от тях, съдът, след като определи наказание за всяко престъпление отделно, налага най-тежкото от тях.

Същите правила се прилагат и когато лицето е осъдено с отделни присъди. В тези случаи, ако наказанието по някоя от присъдите е изтърпяно изцяло или отчасти, то се приспада, ако е от вида на определеното за изтърпяване общо наказание.

Продължавано престъпление – този институт е посочен в [чл. 26, ал. 1 от НК](#). Касае се за две или повече отделни деяния, извършени от едно и също лице, които осъществяват поотделно един или различни състави на едно и също престъпление, извършени са през непродължителни периоди от време, при една и съща обстановка и при еднородност на вината, при което последващите се явяват от обективна и субективна страна продължение на предшестващите. Особеното е, че всички тези деяния формират

състава само на едно престъпление, поради което същото се нарича „продължавано”. За довършване на престъплението се приема датата на последното включено в продължаваното престъпление деяние. Съответно, за това престъпление се полага едно наказание, каквото е предвидено по конкретния състав. В практиката най-много случаи на „продължавано” престъпление се срещат при „кражбата” по [чл. 194, ал.1 от НК](#), „грабежа” по [чл. 198, ал. 1 от НК](#) и „измамата” по [чл. 209, ал. 1 от НК](#), доколкото тази хипотеза обхваща случаите на така наречените „сериен крадци” и „сериен измамници”, които имат устойчиви противоправни нагласи и сходен почерк на поведение при осъществяване на съответния вид престъпление.

Опасен рецидив – това е институт на материалното право, който олицетворява по-строгата наказателна политика спрямо лицата, които продължават да осъществяват престъпления, след като спрямо тях са влезли в сила присъди с ефективни наказания „лишаване от свобода”. Законодателят е предвидил в [чл. 29, ал. 1, б. „а” и б. „б” от НК](#) две хипотези на „опасен рецидив”: когато деецът извърши престъплението, след като е бил осъден за тежко умишлено престъпление на лишаване от свобода не по-малко от една година, изпълнението на което не е отложено по [чл. 66 от НК](#) и когато същият извърши престъплението, след като е бил осъден два или повече пъти на лишаване от свобода за умишлени престъпления от общ характер, ако поне за едно от тях изпълнението на наказанието не е отложено по [чл. 66 от НК](#). Характерното за по-тежкото наказание при „опасния рецидив” е, че същото трябва да е изрично предвидено в съответния квалифициран състав от особената част, както и че разпоредбата на [чл. 29 от НК](#) не се прилага, ако са изтекли пет години от изтърпяване на наказанието по предишните присъди.

Повторност по [чл. 28, ал. 1 от НК](#) – касае се за предвиденото в квалифициран състав от особената част на НК по-тежко наказание за престъпление, което деецът е извършил, след като е бил осъден с влязла в сила присъда за друго такова престъпление. Касае се за еднакви по вид престъпления – „кражба” (без значение дали само по основния състав по [чл. 194, ал. 1 от НК](#) или по някой от квалифицираните по [чл. 195 от НК](#)), „обсебване” по [чл. 206, ал. 1 от НК](#). И тук важи правилото, че по-тежкото наказание при „повторност” трябва изрично да е предвидено, както и че разпоредбата на [чл. 28 от НК](#) не се прилага, ако са изтекли пет години от изтърпяване на наказанието по предишните присъди. В практиката понякога се случва деецът да осъществи едновременно квалифицирани състави на „повторност” и „опасен рецидив”. В тези случаи престъпната дейност се квалифицира като „опасен рецидив”.

5. Наказание. Видове. Определяне на наказанието

Видовете наказание са изчерпателно изброени в [чл. 37, ал. 1 от НК](#). Те са: доживотен затвор; лишаване от свобода; пробация; конфискация на налично имущество; глоба; лишаване от право да се заема определена държавна или обществена длъжност; лишаване от право да се упражнява определена професия или дейност; лишаване от право на получени ордени, почетни звания и отличия; лишаване от военно звание и обществено порицание.

Наказателната отговорност е винаги лична и наказание може да се наложи само на лице, извършило предвидено в закона престъпление, като наказанието винаги трябва да е съответно на престъплението. Наказанието се налага с цел: 1) да се поправи и превъзпита осъденият към спазване законите и добрите нрави, 2) да се въздейства предупредително върху него и да му се отнеме възможността да върши други престъпления и 3) да се въздейства възпитателно и предупредително върху другите членове на обществото. Наказанието не може да има за цел причиняване на физическо страдание или унижаване на човешкото достойнство. Обобщено, целите на наказанието са ориентирани към специалната превенция (спрямо дееца) и генералната превенция (спрямо останалите членове на обществото).

Индивидуализация на наказанието. Наказанието се определя в рамките, посочени в текста на Особената част на НК, отнасящ се до съответното престъпление. Законодателят е предвидил широки рамки на наказанията, т.е разликата между „от” и „до” може да е много голяма. За индивидуализирането на наказанието се използват всички събрани по делото доказателства, свързани с конкретните обстоятелства около личността на извършителя и на престъплението.

При индивидуализацията на наказанието на преценка подлежат следните обстоятелства: степента на обществена опасност на деянието; степента на обществена опасност на дееца (неговото съдебно минало); подбуди (мотиви), цели, емоционално състояние на дееца; други смекчаващи или отегчаващи вината обстоятелства. Недопустимо е да се определя наказание по вид и размер, каквито не са заложили в съответната разпоредба. В редица случаи законодателят предвижда кумулативното (едновременно) налагане на повече от едно или две наказания (напр.: лишаване от свобода от една до шест години и глоба до 10-кратния размер на пазарната цена на продаваните стоки, както и с лишаване от права по [чл. 37, ал. 1, т. 7](#) за престъпление по [чл. 234, ал. 1 от НК](#) – държане на акцизни стоки без бандерол, когато такъв се изисква по закон). В други случаи, налагането на друго наказание, наред с основното е само възможност, която следва да бъде преценена от съда. Тази възможност законодателят е определил с глагола „може” (напр.: „Съдът може да постанови конфискация до една втора от имуществото на виновния и да го лиши от права по [чл. 37, ал. 1, точки 6 и 7](#)” – за „длъжностно присвояване” по [чл. 201 от НК](#)). В основата на точното съответствие между наказанието и преследваните с него цели, е преценката на смекчаващите и отегчаващите отговорността обстоятелства.

Смекчаващите отговорността обстоятелства налагат определяне на по-ниско наказание, ориентирано към неговия минимум. Такива обстоятелства могат да бъдат от най-различен характер: липса на предходни осъждания, много добри характеристични данни, тежко здравословно състояние, оказана помощ на пострадалия, млада възраст, съдействие на разследването, изразено искрено съжаление пред съда и обещание за поправяне и др.

Отегчаващите отговорността обстоятелства налагат определянето на по-тежко наказание. Такива отегчаващи отговорността обстоятелства могат да бъдат висок размер на предмета на престъплението, нахърняване на правата на повече лица, пияно

състояние по време на извършване на деянието, предходни осъждания и др. Важно е да се знае, че смекчаващите и отегчаващите отговорността обстоятелства не трябва да са определени в съответната разпоредба, иначе казано, не трябва да принадлежат към състава на престъплението, а да присъстват като допълнителни обстоятелства, установени в хода на съдебното следствие. Например, когато законодателят е предвидил като допълнително квалифициращо обстоятелство „големи размери“, последното не може да бъде преценявано като отегчаващо отговорността обстоятелство, тъй като е част от самия състав на престъплението. По същия начин, оказването на помощ на пострадалия, което е изрично предвидено в привилегирвания състав на [чл. 343а, ал. 1 от НК](#), не може да се отчита като смекчаващо обстоятелство.

Съществено е да се знае, че при индивидуализацията на наказанието, в случаите когато законодателят е определил широк диапазон на основното наказание (напр.: лишаване от свобода от три до десет години при „грабеж“ по [чл. 198, ал. 1 от НК](#)), преценката за конкретния размер не следва да започва от средната величина на така посочения диапазон, а от нейната долна граница – в случая, лишаване от свобода в минимално предвидения срок от три години. Противното означава изначално да приемем наличието на отегчаващи вината обстоятелства, без да сме ги обсъдили. Правилното и справедливо определяне на наказанието означава да наложим наказание над минимума, само ако са налице отчетливи отегчаващи вината обстоятелства.

При **изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства**, когато и най-лекото, предвидено в закона наказание се окаже несъразмерно тежко, съдът определя наказанието под най-ниския предел, а когато то няма „размери“, заменя предвиденото по-тежко по вид наказание с по-леко по вид наказание, съобразно правилата на [чл. 55 от НК](#) – например заменя лишаването от свобода, когато не е предвиден най-ниският предел (напр. без долна граница – лишаване от свобода до осем години при „кражба“ по [чл. 194, ал. 1 от НК](#)) с пробация. Когато наказанието „лишаване от свобода“ има долна граница (напр. от три до десет години при „грабеж“ по [чл. 198, ал. 1 от НК](#)), съдът може единствено да наложи наказание „лишаване от свобода“ под минималния размер, но не и да го замени с по-лекото по вид наказание „пробация“. При приложение на [чл. 55 от НК](#), съдът има възможност да не наложи, ако прецени, другото кумулативно предвидено в съответния състав по-леко наказание (глоба или лишаване от права).

Наказанията спрямо непълнолетните, извършили престъпления, задължително се редуцират по правилата, посочени в [чл. 63 от НК](#). Това се прави, предвид особената цел на наказанието, която се преследва при непълнолетните престъпници. Ролята на наложените наказания при тях е преди всичко те да бъдат превъзпитани и подготвени за общественополезен труд. Съществува и специална възможност, предвидена в [чл. 61, ал. 1 от НК](#), когато едно непълнолетно лице, поради лекомислие или увлечение, е осъществило престъпление, което не представлява голяма обществена опасност, съдът да реши да не бъде предаван за съдене или да не бъде осъден, ако спрямо него могат успешно да се приложат възпитателните мерки по Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (ЗБППМН).

Условно осъждане. Когато съдът налага наказание лишаване от свобода до три години, той може да отложи изпълнението на наложеното наказание за срок от три до пет години, ако лицето не е осъждано на лишаване от свобода за престъпление от общ характер и ако съдът намери, че за постигане целите на наказанието и преди всичко за поправянето на осъдения не е наложително да изтърпи наказанието. Отлагането на ефективното изтърпяване на наказанието не е задължение на съда, доколкото същият може да прецени, че въпреки чистото съдебно минало на дееца, осъщественото от него престъпление се отличава с висока степен на обществена опасност, поради което целите на специалната и генералната превенция могат да бъдат постигнати единствено с ефективно изтърпяване на наказанието.

III. НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС. ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ И ПРИНЦИПИ

1. Принципи на наказателния процес.

Участие на съдебни заседатели в наказателното производство. Съдебните заседатели участват в състава на съда при разглеждане на наказателни дела, за които законът предвижда наказание повече от пет години лишаване от свобода, както и винаги при дела, извършени от непълнолетни, без значение от тежестта на наказанието. Съставът на съда е регламентиран в [чл. 28 от НПК](#), съгласно чиято разпоредба в разглеждането на делото участва: един съдия, когато за престъплението се предвижда наказание до пет години лишаване от свобода или друго по-леко наказание; един съдия и двама съдебни заседатели, когато за престъплението се предвижда наказание повече от пет години лишаване от свобода; двама съдии и трима съдебни заседатели, когато за престъплението се предвижда наказание не по-малко от петнадесет години лишаване от свобода или друго по-тежко наказание. Когато не са участвали съдебни заседатели, а е трябвало, е налице съществено процесуално нарушение, тъй като делото е разгледано от незаконен съдебен състав. Незаконен ще бъде и съставът, ако броят на съдебните заседатели е бил различен от посочения в [чл. 28 от НПК](#).

Назначаемост на съдиите и съдебните заседатели. Съдиите, прокурорите и следователите се избират от кадровия орган на съдебната система – Висшия съдебен съвет и трябва да отговарят на определени условия, посочени в Закона за съдебната власт – завършено образование, стаж, качества и др. След като навърши определен брой години на съответната длъжност магистратът (съдия, прокурор, следовател) става несменяем. По посочения начин се опазва независимостта на магистратите при решаване на конкретни дела и се ограничава възможността за въздействие върху тях на политическа, религиозна, икономическа или някаква друга основа. Съдебните заседатели се избират на общи събрания на по-горните инстанционни съдилища. Това се прави по списък, предоставен от общините.

Независимост на съдиите, съдебните заседатели, прокурорите и разследващите органи и подчинението им само на закона. Съдиите, съдебните заседатели, прокурорите и разследващите органи са независими от други лица, поради което никой не може да им дава задължителни указания как да формират позицията си по въпроси, свързани с разглеждането на делото. Посочените лица са независими и помежду си. Съгласно [чл. 197 от НПК](#) изключение съществува единствено за разследващите органи, които трябва да се подчиняват на прокурора и неговите писмени указания не подлежат на възражение.

Равенство на гражданите в наказателното производство. Всички лица, участващи в наказателното производство, са равни пред органите, които осъществяват наказателно-процесуални функции. За съдиите, съдебните заседатели, прокурора и разследващите органи съществува задължение да не допускат никакви ограничения и

привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или материално състояние. Гаранция за пълноценното проявление на този принцип се съдържа в [чл. 11, ал. 2 от НПК](#), чиято разпоредба изисква приложение на законите точно и еднакво спрямо всички граждани.

Състезателност. Страните в съдебното производство имат равни права в процеса, освен в случаите, предвидени в НПК. Страни в съдебния процес са прокурорът, частният обвинител, частният тъжител, гражданският ищец, гражданският ответник, защитникът и подсъдимият. Тъй като подсъдимият търпи най-много ограничения поради процесуалното си положение, той се изказва последен пред съда и има право на последна дума.

Разкриване на обективната истина. Служебно начало. Съдът, разследващите органи и прокурорът са длъжни да установят действителното фактическо положение, като събират доказателствата при изследване на всички възможни версии.

В пределите на своята компетентност съдът, прокурорът и разследващите органи са задължени да вземат всички мерки за разкриване на обективната истина, като в рамките на своите правомощия служебно предприемат предвидените от закона действия. В тази връзка съдебният състав следва да ръководи процеса, да се произнася в предвидените от закона случаи със съответен акт, както и да бъде инициативен при събирането на доказателствата.

Оценка на доказателствените материали по вътрешно убеждение. Съдът, прокурорът и разследващите органи вземат решенията си по вътрешно убеждение, основано на обективно, всестранно и пълно изследване на всички обстоятелства по делото. За тази цел няма доказателства и доказателствени средства, които да имат предварително определена сила. Вътрешното убеждение предполага съзнателна и собствена увереност при вземане на решението, основано на доказателствата по делото. Затова, дори когато прокурорът не поддържа обвинението, съдът не е длъжен да оправдае подсъдимия, а трябва да се ръководи единствено от собствената си оценка на доказателствата. Изразяването на вътрешното убеждение се проявява в мотивите на актовете на органите на наказателното производство, които трябва да са пълни, ясни и всеобхватни, за да бъдат убедителни и да се разбере безпогрешно взетото по вътрешно убеждение решение.

Право на защита на гражданите. Съгласно [чл. 15, ал. 2 от НПК](#) на обвиняемия и на другите участващи в наказателното производство лица се предоставят всички процесуални средства, необходими за защита на техните права и законни интереси. Например, пострадалият от престъплението може да бъде конституиран като граждански ищец и частен обвинител. Съдът е длъжен да напътства гражданите за възможностите за реализиране на техните права – [чл. 15, ал. 3 от НПК](#).

Съществуват множество процесуални гаранции за осъществяване на правото на защита и на подсъдимия. Най-важната е презумпцията за невинност, като обвиняемият се смята за невинен до доказване на противното с влязла в сила присъда. Проявление на

този принцип е липсата на предварителна убеденост, че привлеченото към наказателна отговорност лице е извършило престъплението, предмет на повдигнатото обвинение. Съдебните заседатели следва да изразят своето мнение едва при оттеглянето на съда на тайно съвещание и след като бъдат събрани всички доказателства по делото.

Гаранция за проявлението на този принцип е и тежестта на доказване, която е на прокурора и разследващите органи по дела от общ характер, и на частния тъжител – при дела от частен характер. Подсъдимият не е длъжен да доказва своята невинност. Затова той може да дава или да откаже да дава обяснения, като неговото мълчание никога не може да бъде преценявано в негова вреда.

Непосредственост и устност. Доказателствените материали се събират и проверяват лично от решаващия орган, освен когато в закона не е предвидено друго. Задължението да събира доказателствата лично позволява на съда да получи пълна представа за обективната истина. Устността е необходима предпоставка за непосредствеността и предвижда устно извършване на наказателното производство, освен в случаите, предвидени в НПК. Те са конкретно указани в закона и съществуват най-вече в съдебната фаза, когато могат да се четат обясненията на обвиняемия и показанията на свидетели, които те са давали в досъдебната фаза на наказателния процес.

Проявление на принципа на непосредствеността е и разпоредбата на [чл. 258 от НПК](#), която предвижда делото да се разгледа от един и същи съдебен състав от започването на съдебното следствие до произнасянето на присъдата. Затова, когато някой член от състава на съда не може да продължи участието си по делото и се налага да бъде заменен, съдебното следствие започва отначало. Смисълът на неизменността на състава е породен от необходимостта непосредствено пред решаващия съдебен състав да бъдат събрани всички необходими доказателства. Законът в [чл. 260, ал. 1 от НПК](#) е предвидил и фигурата на запасния съдия и запасния съдебен заседател. Те присъстват при разглеждането на делото и имат правата на членове на състава на съда, без да взимат участие в съвещанията и в решаването на въпросите по делото. Когато някой член от основния съдебен състав не може да продължи участието си в него, запасният съдия или съдебен заседател го замества и делото продължава.

Публичност. Съдебните заседания са публични, освен в случаите, предвидени в НПК. По изключение е възможно делото да се разгледа при закрити врати, когато това се налага за запазване на държавна тайна, на нравствеността, на защитен свидетел или да не се допуснат определени лица в залата (напр. непълнолетни, освен ако не са страни). Може само част от делото да се разгледа при закрити врати. Винаги, когато цялото дело или част от него ще се разгледа при закрити врати, съдът се произнася предварително с определение. Независимо по какъв начин е било разгледано делото, съгласно [чл. 263, ал. 4 от НПК](#) постановяването на присъдата винаги е публично.

Разглеждане и решаване на делата в разумен срок. Съдът разглежда и решава делата в разумен срок, който следва да бъде преценяван конкретно по всяко производство, в зависимост от броя на подсъдимите и свидетелите, както и сложността

на казуса. В някои разпоредби са предвидени специални максимални срокове за разглеждане на делото – например то не може да бъде насрочено за срок, по-дълъг от два месеца след образуването му, както и отлагането на делото следва да бъде в срок, не по-дълъг от три месеца. По принцип прокурорът и разследващите органи са задължени да осигурят провеждането на досъдебното производство в предвидените в НПК срокове, които са точно определени. Съдът и органите на досъдебното производство имат задължение да разглеждат и решават с предимство делата, по които обвиняемият е задържан.

Права и задължения на съдебните заседатели в процеса. Съдебните заседатели имат същите права и задължения като съдиите, а именно:

- Да се запознаят с материалите по делото, по което са избрани за съдебни заседатели, включително и с класифицираната информация.
- Да участват при изясняване на делото, като е препоръчително да задават въпроси на страните чрез председателя на състава.
- Съдебните заседатели са длъжни да пазят служебна тайна и да не разгласяват каквато и да било информация, която им е станала известна във връзка с разглеждането на делата.
- Съдебните заседатели имат задължение да пазят и тайната на съвещанието, като не разгласяват позицията на членовете на състава.
- Съдебните заседатели нямат право да общуват със страните по въпросите, свързани с делото, както и с трети лица.

Когато съдебен заседател не изпълнява своите задължения, може да бъде **санкциониран** от председателя на състава с глоба от 50 до 500 лева. Председателят на по-горния съд може да отмени наложената санкция в случай на депозирана от съдебния заседател жалба.

2. Страни в съдебното производство

Страните в съдебното производство са прокурорът, подсъдимият и защитникът, частният тължител и частният обвинител, гражданският ищец и гражданският ответник.

Прокурорът е държавен обвинител – винаги повдига и поддържа обвинението по наказателни дела от общ характер. Задачата му е да докаже виновността на подсъдимия в извършване на престъплението, за което му е повдигнато обвинение. Това не означава, че е задължен винаги да поддържа обвинението. Когато събраните доказателства не доказват вината на подсъдимия, прокурорът може да заяви, че не поддържа обвинението. Той не може да оттегли обвинението, а само да изрази своето мнение относно неговата доказаност. То обаче не обвързва съда, който има задължение да се произнесе по вътрешното си убеждение, независимо от становището на прокурора.

Обвиняем е лицето, което е привлечено в това качество на досъдебното производство, още преди да му бъде повдигнато обвинение пред съда с внасяне на обвинителен акт. В съдебното производство, когато съдът насрочи делото за

разглеждане, лицето става подсъдим. Правата на обвиняемия/подсъдимия са изрично посочени в [чл. 55, ал. 1 от НПК](#) – да научи за какво престъпление е привлечен в това качество и въз основа на какви доказателства; да дава или да откаже да дава обяснения по обвинението; да се запознава с делото, включително и с информацията, получена чрез използване на специални разузнавателни средства, и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да участва в наказателното производство; да прави искания, бележки и възражения; да се изказва последен; да обжалва актовете, които накърняват неговите права и законни интереси, и да има защитник. Обвиняемият има право защитникът му да участва при извършване на действия по разследването и други процесуални действия с негово участие, освен когато изрично се откаже от това право. Подсъдимият има право и на последна дума.

Защитникът оказва правна помощ на обвиняемия/подсъдимия и съдейства за разкриване на всички обстоятелства, които са в полза на привлеченото към наказателна отговорност лице. Длъжен е да съгласува с него основните линии на защитата.

Подсъдимият може по всяко време да се откаже от защитата, освен ако защитата не е задължителна. Замяната на един защитник с друг може да стане само със съгласието на подсъдимия. Защитата може да се раздели условно на два вида:

- **доброволна** – упълномощено лице, което упражнява адвокатска професия. Може да бъде също и съпруг, възходящ или низходящ роднина на подсъдимия, независимо от образованието му.

- **задължителна** – когато защитата е задължителна и подсъдимият не е упълномощил защитник, съдът следва да му назначи служебен защитник – адвокат (например на непълнолетен; когато подсъдимият е задържан; ако подсъдимият не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това, както и в други хипотези, изрично изброени в [чл. 94 от НПК](#)).

Граждански ищец – пострадалите лица или техните наследници, както и юридическите лица, които са претърпели вреди от престъплението, могат да предявят в съдебното производство граждански иск за обезщетение на вредите и да се установят като граждански ищци за причинените имуществени или неимуществени вреди (напр. претърпени болки и страдания) от престъпното деяние. В случай, че юридическо лице е претърпяло вреди от престъплението, то може да се конституира единствено като граждански ищец, като предяви иск единствено за имуществени вреди. Искът може да бъде предявен устно или с писмена молба най-късно до даване ход на съдебното следствие, като може да бъде предявен както срещу подсъдимия, така и срещу други лица, които носят гражданска отговорност за вредите, причинени от престъплението. Съдът сам преценява дали така предявеният граждански иск няма да затрудни приоритетното гледане на наказателното производство и ако установи подобна опасност, с определение обявява, че няма да приеме за съвместно разглеждане гражданския иск. Определението на съда не подлежи на обжалване, като същото не представлява пречка пострадалият да реализира впоследствие претенциите си в отделно производство от гражданско-правен характер. Не може да се предяви граждански иск в наказателното производство, ако е предявен пред гражданския съд. Разглеждането на гражданския иск

не може да стане причина за отлагане на наказателното дело. Приемането на гражданския иск за съвместно разглеждане в наказателния процес и конституирането на гражданския ищец става с определение на съда.

Граждански ответник е лицето, срещу което е предявен граждански иск, с изключение на подсъдимия. Това са лицата, които носят отговорност за вреди, причинени от друго – например родителят на непълнолетен подсъдим.

Частен обвинител е пострадалият (а при неговата смърт – наследниците му), претърпял имуществени или неимуществени вреди от престъпление, което се преследва по общия ред, има право да участва в съдебното производство като частен обвинител. Частният обвинител може да бъде само физическо лице (не и юридическо лице). Той поддържа в съда обвинението наред с прокурора, дори и в случаите, когато прокурорът заяви, че не го поддържа. Молбата за участие като частен обвинител може да е писмена или устна и се прави най-късно до започване на съдебното следствие пред първоинстанционния съд. Частният обвинител може да се конституира и като граждански ищец. Конституирането на частния обвинител в съдебното производство става с определение на съда. За разлика от гражданския иск, определението на Съда, с което се отхвърля молба за конституиране на частен обвинител, подлежи на обжалване пред горната съдебна инстанция.

Повереник и особен представител. Съгласно НПК повереникът и особеният представител не са страни в процеса. Повереникът е лице, което се упълномощава от частния обвинител, гражданския ищец и гражданския ответник, за да защитава правата им в процеса. При доказана липса на средства за адвокатско възнаграждение и желание да имат повереник, ако интересите на правосъдието го изискват, съдът следва да го назначи на съответната страна. Особеният представител е адвокат, който се назначава от съда на малолетен или непълнолетен пострадал, когато неговите интереси и тези на родителя му, настойника или попечителя са противоречиви, както и на недееспособен или ограничено дееспособен пострадал, когато интересите му противоречат на интересите на неговия настойник или попечител.

3. Развитие на съдебното производство

В съдебната фаза при първоинстанционното разглеждане на делото има два стадия:

Подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание. В този стадий не участват съдебни заседатели, а единствено определеният на случаен принцип съдия-докладчик, който осъществява контрол върху законосъобразността на проведеното разследване от органите на досъдебното производство и внесения обвинителен акт. Ако не установи допуснати съществени процесуални нарушения, съдията-докладчик насрочва делото за разглеждане в открито съдебно заседание, за което се призовават прокурор от съответната прокуратура, подсъдимият и неговият защитник, както и пострадалото лице и/или ошетеното юридическо лице. В случай че делото не е насрочено за предварително изслушване по съкратеното съдебно следствие, за съдебното заседание се призовават също свидетелите и вещите лица, посочени в

приложението към обвинителния акт. В разпореждането за насрочване съдията-докладчик посочва и в какъв състав (съобразно [чл. 28 от НПК](#)) следва да бъде разгледано делото и в случай, че се налага и участие на съдебни заседатели, започва процедурата по случайния им подбор за съответното дело. Избраните на случаен принцип съдебни заседатели се уведомяват за номера на делото, както и за датата и часа за неговото разглеждане.

Съдебно заседание в първа инстанция. Председателят на съдебния състав, който винаги е професионален съдия, ръководи съдебното заседание. В хода на процеса той изразява волята на съда, като следи за точното отразяване на извършените процесуални действия в протокола. Председателят на състава поддържа реда в залата, като за груби нарушения може да налага глоба до 500 лева на всеки присъстващ. Може и да отстранява лица от съдебната зала, когато не спазват реда, като предварително ги е предупредил за това. Неговите разпорежданията са задължителни за всички присъстващи в съдебната зала, като могат да бъдат отменени от състава на съда.

НПК не уточнява в какво точно се състои откриването на съдебното заседание. В практиката се проявява по следния начин: след като председателят на състава установи, че всички членове на съдебния състав са налице, обявява, че се открива съдебното заседание, като посочва номера на делото, както и годината на образуването му. След това се поканват страните, свидетелите и вещите лица, които прокурорът е посочил в приложението към обвинителния акт. Основна цел на този етап е съдът да провери в конкретния момент дали има пречки за разглеждане на делото по същество.

Председателят проверява дали са се явили всички лица и редовно призовани ли са тези, които не присъстват в съдебната зала. Решаващо е редовното призоваване – изисква се като минимум да са потърсени лицата на адресите им. Съгласно [чл. 271, ал.5 от НПК](#), ако пострадалият и наследниците му не са намерени на посочения от тях адрес, делото не се отлага.

Неявяването на някоя от страните по делото има различни последици:

- Делото се отлага, когато по дела от общ характер не се яви прокурорът, защото участието му по такива дела е задължително;
- Делото се отлага, когато не се яви подсъдимият, ако явяването му е задължително. Участието на подсъдимия е задължително по дела, в които е привлечен за престъпления, по отношение на които законът е предвидил наказание повече от пет години лишаване от свобода, както и когато, независимо от тежестта на наказанието, съдът разпореди подсъдимият да се яви, тъй като е необходимо за разкриване на обективната истина по делото.

Ако подсъдимият е редовно призован и участието му не е задължително, делото не се отлага. Когато подсъдимият не се яви поради уважителни причини, например заболяване, делото трябва да се отложи. Съгласно [чл. 269, ал. 3 от НПК](#), когато това няма да попречи за разкриване на обективната истина, делото може да бъде разгледано и в отсъствие на подсъдимия, когато:

- Не е намерен на посочения от него адрес или е променил същия, без да уведоми съответния орган;
- Местоживеенето му в страната не е известно и след щателно издирване не е установено.

Тези две условия трябва да са налице едновременно.

„Щателно издирване” означава подсъдимият да бъде призован не само на адреса, посочен в документа за самоличност на подсъдимия, но и на всички други адреси, за които има макар и оперативна информация; по затворите; дали е напуснал страната; правят се справки за променена адресна регистрация. Обикновено се обявява за общодържавно издирване.

Възможно е делото да се отложи, въпреки че всички страни са се явили. Тази хипотеза възниква, когато подсъдимият не е получил препис от обвинителния акт най-малко седем дни преди разглеждането на делото. Този срок гарантира правото на подсъдимия да се запознае с повдигнатото обвинение и да подготви своята защита. Когато подсъдимият е получил препис от обвинителния акт в по-кратък от седемдневния срок, делото трябва да се отложи, освен ако същият не заяви изрично, че желае делото да се разгледа въпреки това.

Винаги, когато делото се разглежда в отсъствието на подсъдимия, участието на защитник е задължително.

Когато не се яви защитник, делото се отлага, ако не е възможно да бъде заменен с друг, без да се накърни правото на защита на подсъдимия. Замяна на защитник може да стане само по искане или със съгласието на обвиняемия – [чл. 96, ал. 2 от НПК](#). Ако защитниците са повече от един, невявяването на някой от тях не е основание за отлагане на делото.

Съдът следва да отложи делото, ако няма защитник, а същевременно защитата е задължителна. Съгласно [чл. 94, ал. 1 от НПК](#) защита е задължителна, когато:

- обвиняемият е непълнолетен;
- обвиняемият страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам;
- делото е за престъпление, за което се предвижда лишаване от свобода не по-малко от десет години или друго по-тежко наказание;
- обвиняемият не владее български език;
- интересите на обвиняемите са противоречиви и един от тях има защитник;
- е направено искане по [чл. 64 от НПК](#) или обвиняемият е задържан;
- делото се разглежда в отсъствието на обвиняемия;
- обвиняемият не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това.

След като провери присъствието и причините за отсъствието на тези страни, съдът преминава към проверка на явяването на пострадалия и наследниците му, както и

представител на ощетеното юридическо лице, когато е претърпяло вреди от престъплението. Съдебното заседание не се отлага, ако те не са намерени на посочения от тях адрес за призоваване. Ако са се явили, съдът ги запитва дали искат да се конституират като частен обвинител и/или граждански ищец. Съдът се произнася с определение по направените искания за конституиране на нови страни. Когато пострадалият или ощетеното юридическо лице са редовно призовани и не са се явили без уважителни причини, делото не се отлага.

Съгласно [чл. 271, ал. 8 от НПК](#) неявяването на свидетел или вещо лице не е основание за отлагане на съдебното заседание, ако съдът намери, че и без тях обстоятелствата по делото могат да бъдат изяснени.

Във всички случаи на отлагане на делото то се насрочва в разумен срок, но не по-късно от три месеца.

Когато страна, свидетел или вещо лице, редовно призована, не се яви без уважителна причина и стане причина за отлагане на делото, съдът може да наложи глоба в размер до 1000 лева.

Проверка на самоличността на подсъдимия и свидетелите. Председателят на състава извършва проверка на самоличността на подсъдимия свидетелите и вещите лица. При съмнение за самоличността на подсъдимия, идентификация може да се извърши по фотоснимки или по сведения на граждани с установена самоличност, които познават лицето.

Свидетелите винаги се запитват за родство с подсъдимия и се предупреждават за наказателната отговорност, която носят при лъжесвидетелстване. Свидетелите се отстраняват от съдебната зала до разпита им, с изключение на тези, които участват като частен обвинител, граждански ищец и граждански ответник. Ако за свидетел или друго лице, което не е било посочено като свидетел, а впоследствие се наложи да бъде разпитано, се установи, че е присъствало по време на цялото съдебно заседание, то може да даде показания, но същите трябва да се оценяват много внимателно.

Съдът разяснява правата и задълженията на всички участници в процеса, както и правото на страните да поискат отвод на съдебния състав, на прокурора или на секретаря.

Основания за отвод. Членовете на съдебния състав трябва да бъдат независими и безпристрастни. Затова ако съществуват причини, поради които съдия или съдебен заседател може да се възприеме като предубеден или заинтересован от изхода на делото, той не може да бъде член на състава, като изключването му се нарича отвеждане/отвод. Основанията за отвод са изброени в [чл. 29 от НПК](#).

Предубедеността означава, че съдия или съдебен заседател е участвал по делото в това качество в друга съдебна инстанция, например в състава на съда, постановил присъда, която е отменена и делото се гледа отново; или е одобрил споразумение за

решаване на делото по отношение на един от подсъдимите, като делото продължава за останалите; или е участвал в делото в друго качество (извършвал е разследване или е бил прокурор по делото, бил е обвиняем, настойник, или попечител на обвиняемия, защитник или повереник по делото, бил е свидетел, поемно лице, вещо лице, преводач, тълковник или специалист – технически помощник по делото).

Важното при всички тези хипотези е, че съдията или съдебният заседател са взели вече становище по основните процесуални въпроси или пък са имали друго качество в процеса, поради което се предполага, че няма да бъдат обективни и безпристрастни.

Заинтересоваността от изхода на делото е свързана предимно с имуществения интерес и родствената връзка с някоя от страните, които предпоставят в достатъчна степен на убедителност, че член от състава на съда ще бъде пряко повлиян от тези отношения. Заинтересован от изхода на делото е и този, който е бил или може да встъпи в наказателното производство като частен обвинител, частен тължител, граждански ищец или граждански ответник; който е съпруг или близък роднина на друг член от състава на съда, или пък на друг участник в процеса. Ако се затруднява да прецени дали конкретните обстоятелства са основание да се самоотведе, съдебният заседател следва да уведоми председателя на състава.

Отвод на член на съдебния състав може да бъде поискан и от някоя от страните до началото на съдебното следствие, освен ако основанията за това са възникнали или са станали известни на по-късен етап.

Преди съдебно заседание исканията за отвод или самоотвод следва да бъдат мотивирани в писмен вид до председателя на състава, като точно и ясно се изложат обстоятелствата, поради които заседателят може да се смята за предубеден или заинтересован от изхода на делото. В съдебно заседание мотивите се отразяват в съдебния протокол. По тяхната основателност съдът се произнася незабавно в тайно съвещание с участието на всички членове на състава.

Избраният по делото съдебен заседател може да не участва в състава на съда, не само при наличие на основание за отвод, но и поради други основателни причини (заболяване, семейни причини, отсъствие от града и др.), поради които участието му в разглеждането на делото не е възможно. При възникване на такива обстоятелства съдебният заседател следва да уведоми председателя на състава в писмен вид преди датата на съдебното заседание. В случаите на отвод или невъзможност за явяване в съдебно заседание, се определя друг съдебен заседател чрез деловодната програма, като в същата се вписват мотиви за определяне на нов съдебен заседател. Съставя се протокол, който се разпечатва и се прилага към делото, заедно с молбата на съдебния заседател, с която прави отвод, или сочи уважителна причина за невъзможност за явяване в съдебно заседание.

4. Съдебно следствие

Съдебното следствие е централен етап при първоинстанционното разглеждане на делото. В него се събират и се проверяват доказателствените материали, които единствено могат да послужат за основаване на присъда.

Съдебното следствие започва с прочитане на обвинителния акт от прокурора. Ако е предявен граждански иск, той се прочита от гражданския ищец. Веднага след това председателят на съдебния състав запитва подсъдимия разбрал ли е в какво се обвинява и го поканва да даде обяснения по делото.

Разпит на подсъдимия. След прочитане на обвинителния акт и гражданския иск председателят на състава поканва подсъдимия да даде обяснения. Подсъдимият може да дава обяснения във всеки момент на съдебното следствие. Негово право е обаче и да откаже да даде обяснения.

Разпит на свидетелите. Първо се разпитват свидетелите, посочени от прокурора в приложението към обвинителния акт, а след това се разпитват и други свидетели, които са поискани от страните и допуснати от съда. По отношение малолетните и непълнолетните свидетели, законът предвижда по-внимателен подход, който отчита психическата незрялост и уязвимост на тези свидетели и необходимостта да бъдат предпазени от евентуални допълнителни вредни последици за тяхното правилно психично развитие, следствие на участието им в процеса. Така например, малолетният свидетел се разпитва в присъствието на педагог или психолог, а когато е необходимо, и в присъствието на родителя или настойника. Непълнолетният свидетел се разпитва в присъствието на посочените лица, ако съдебният състав намери това за необходимо. В НПК предстои транспонирането на разпоредби от Директива 2012/29 на Европейския парламент и на Съвета от 25.10.2013 г. за установяване на минимални стандарти за правата и защитата на жертви от престъпления. Съгласно последните, провеждането на разпит на пострадали малолетни или непълнолетни лица (а така също и на лица от женски пол, жертва на сексуално посегателство), когато е необходимо, следва да се осъществи чрез видео-конферендна връзка между съдебния състав и страните, които се намират в съдебната зала или в друго помещение, от една страна, и малолетния пострадал, от друга, който е позициониран в специално пригодена за целта стая (известни у нас като „сини стаи“). Въпросите при този разпит не се задават директно от съда и страните, а посредством педагог или психолог, който единствен присъства в стаята със свидетеля.

Разпит на вещо лице. При разпита на вещото лице същото дава разяснения по неговото експертно заключение, което е изготвено в досъдебната фаза на процеса или пък е резултат от назначена от в съдебното следствие експертиза. Експертизата може да бъде изготвена от едно или няколко вещи лица, които са специалисти от различни области. Когато експертизата не отговаря на всички поставени въпроси, т.е. не е достатъчно пълна или ясна, се назначава допълнителна експертиза, а когато не е обоснована или възниква съмнение в нейната правилност, съдът назначава повторна експертиза.

Въпросите се задават първо от прокурора, после от частния обвинител и гражданския ищец, а накрая въпросите задават защитникът и подсъдимият. Съдът задава своите въпроси последен, като е препоръчително съдебните заседатели да задават въпросите си чрез председателя на съдебния състав, пред когото трябва да ги формулират.

След гласните доказателствени средства се преминава към събиране на другите доказателствени материали. Те се приобщават към материалите по делото чрез **прочитане**. След прочитане на писмените доказателства се предявяват веществените доказателства по делото, когато има такива. По този ред могат да се приобщят и доказателства, събрани чрез съдебна поръчка от други държави.

Редът на провеждане на съдебното следствие може да бъде променен от съда, ако това няма да попречи за разкриване на обективната истина – например изслушването на експертизата и разпитът на вещите лица могат да се извършат преди разпитите на свидетелите.

Когато съдът приеме, че са събрани всички доказателства, необходими за разкриване на обективната истина по делото, той приключва съдебното следствие. Събирането на доказателства извън етапа на съдебното следствие е недопустимо, като съществува възможност то да бъде възобновено, когато съдът прецени необходимостта от събиране на допълнителни доказателства.

Възможно е наказателното производство да бъде прекратено, като по този начин съдът приключва разглеждането на делото, без да се произнесе с присъда. Предпоставките за прекратяване на наказателното производство са посочени в [чл. 24 от НПК](#), като сред тях са настъпилата давност, смърт на подсъдимия, неприключило друго наказателно производство за същото деяние срещу същия подсъдим и други хипотези, при възникването на които разглеждането на производството не може да продължи.

5. Съдебни прения

Съдебните прения са самостоятелен етап на съдебното заседание в първата инстанция, който има строго специфична задача, а именно – да се изслушат съдебните прения, които произнасят страните. Съдебните прения започват след приключване на съдебното следствие и обхващат речите на страните. Съдебните речи по наказателни дела са винаги устни. Никоя страна, без изключение, не може да депозира своята съдебна реч писмено, без да я произнесе устно. Пренията на страните представляват цялостна равносметка на резултатите от проведеното съдебно следствие. Целта им е да подпомогнат съда при решаването на въпросите по същество. Произнасянето на съдебните прения има определен ред, като винаги първи започва прокурорът, после се изказват частният обвинител и повереникът му, гражданският ищец и повереникът му, гражданският ответник и повереникът му. Накрая своите речи произнасят защитникът и подсъдимият, който има правото винаги да се изкаже последен. По този начин се гарантира и правото му на защита, тъй като на този етап му е известна позицията на всички останали страни. Съгласно [чл. 296 от НПК](#) страните не могат да бъдат

ограничавани във времето за произнасяне на своите речи. В тях страните правят анализ на събраните доказателства и на приетата фактическа обстановка. Излагат се аргументи за виновността на лицето и правната квалификация на извършеното деяние. Накрая се предлага на съда какво наказание да бъде наложено, в случай на осъдителна присъда. Прокурорът и гражданите, които защитават чужди права и законни интереси (защитник и повереник), имат не право, а задължение да произнасят съдебна реч.

А гражданите, които защитават свои права и законни интереси (подсъдим, частен обвинител, граждански ищец, граждански ответник) нямат задължение, а само правото, ако това засяга интереса им, да се включат в пледоарията и да произнесат своя реч.

Прокурорът не е длъжен да посочва точния размер на наказанието, което трябва да постанови съдът. Той обаче задължително трябва да заяви дали наказанието трябва да се определи при превес на смекчаващите вината обстоятелства или при превес на отегчаващите вината обстоятелства. Съдебните прения нямат отношение към доказването – те не представляват доказателства и доказателствени средства, нито са способ за събиране и проверка на доказателства. Не съществува забрана за страните по време на съдебните прения да поискат извършване на допълнителни следствени действия. Ако съдът уважи такива искания, той възобновява съдебното следствие, за да извърши необходимите действия и събере доказателствата. Освен право на пледоария, страните имат право и на реплика по повод твърденията и доводите на другата страна. Подсъдимият винаги има право на последна реплика. Прокурорът не може да оттегли обвинението. След като е внесъл обвинителния акт, той не може да се разпорежда с него, единствено да се откаже от обвинението, като посочи, че не го поддържа. Това не задължава съда да оправдае подсъдимия, тъй като съдът извършва собствена преценка на фактите и събраните доказателства.

6. Последна дума на подсъдимия

Последната дума на подсъдимия е самостоятелен етап на съдебното заседание и започва веднага след съдебните прения. Подсъдимият има право и на съдебни прения, и на последна дума. Непредоставянето на възможност на подсъдимия да произнесе пледоария или последна дума в практиката се оценява като съществено процесуално нарушение. Последната дума на подсъдимия не е разпит на подсъдим. Тя му се предоставя, за да може да изрази своето окончателно отношение към обвинението, за да заяви признава ли се за виновен или не, както и да изложи своите искания към съда по повод на повдигнатото обвинение. Последната дума на подсъдимия не може да се ограничи по време и той може да бъде прекъснат, само когато явно се отклонява по въпроси, които не се отнасят до делото. Ако по време на този етап подсъдимият изнесе за първи път факти, които са необходими за разкриване обективната истина по делото и не са известни на съда, съдът може да възобнови съдебното следствие, да извърши съответните следствени действия и да провери тези факти. Съдебното следствие е единствената част от съдебното заседание, в която могат да се извършват следствени

действия и да се събират доказателства. Затова, когато се наложи да бъдат събрани и други доказателства, съдебното следствие се възобновява.

7. Постановяване на присъда

След последната дума съдът се оттегля на тайно съвещание. Нарича се „тайно“, защото на това съвещание участва само съдът и не се допуска дори съдебният секретар. Нарушаването на тайната на съвещанието е обявено като абсолютно основание за отмяна на присъдата. Идеята на тайното съвещание е съдебният състав сам да преосмисли, без външно въздействие, каква присъда да се постанови. При съвещанието съдебните заседатели следва да изразят становище по въпросите извършено ли е престъпление, извършено ли е от подсъдимия, виновно ли е извършено, какво наказание да се наложи на подсъдимия. Мненията на членовете на съдебния състав се изказват по определен ред, като съдебните заседатели се изказват и гласуват преди съдията, като първи се изказва и гласува по-младият съдебен заседател. Последен се изказва професионалният съдия. Всеки член на съдебния състав има равен глас, като съдът се произнася с обикновено мнозинство. Всеки член на съдебния състав има право да заяви особено мнение, което следва да отбележи при подписване на присъдата, както и писмено да се аргументира. Мотивите на присъдата се изготвят от съдията-докладчик. Когато обаче съдията-докладчик е на особено мнение, мотивите към присъдата се изготвят от друг член на съдебния състав. След изслушване на съдебните прения и последната дума на подсъдимия, членовете на съда не могат преди постановяване на присъдата да разглеждат друго дело. Нарушаването на това правило винаги е съществено процесуално нарушение, защото то съдържа принципното изискване на НПК за непрекъснатост на съдебното заседание, което пък в същото време е гаранция за принципа на непосредствеността. Диспозитивът се подписва от целия съдебен състав. Условие за валидност на присъдата е нейното публично обявяване, което става с нейното прочитане от председателя на състава в публичното съдебно заседание. Присъдата е произнесена не само когато е постановена, не само когато е подписана, но и едва след като е обявена. Нейното обявяване е един от конститутивните елементи за действителността ѝ.

Присъдата може да бъде оправдателна и осъдителна. Тъй като осъдителната присъда не може да почива на предположения, обвинението трябва да бъде безспорно доказано. Когато лицето не е извършило деянието или не е извършено от него виновно, деянието не съставлява престъпление или пък обвинението не е доказано по несъмнен начин, присъдата следва да бъде оправдателна.

Законът в [чл. 308 от НПК](#) дава възможност мотивите на присъдата да бъдат отложени за определен срок – не по-късно от 15 дни, а по дела, които представляват фактическа и правна сложност – 30 дни. Когато мотивите са отложени, те се подписват от съдията. Съдебните заседатели подписват мотивите, когато някой от членовете на състава е на особено мнение. В този случай диспозитивът се подписва с изрично отбелязване на особеното мнение. То се мотивира отделно, като мотивите на присъдата се подписват от всички членове на състава. Присъдата има задължителни реквизити – уводна част, мотиви, диспозитив. Мотивите трябва да са изчерпателни, пълни, като

съдът трябва да е аргументирал защо дава вяра на едни доказателства, а за други приема, че са недостоверни. Следва да изложи мотиви защо приема или отхвърля като надежден източник на доказателства обясненията на подсъдимия. Трябва да отрази и становището си за виновността или невинността на подсъдимия по повдигнатото обвинение, като изложи съображенията си и относно размера на наказанието и начина на неговото определяне, като посочи кои са смекчаващите и отегчаващите вината обстоятелства. Мотивите не трябва да са противоречиви и не бива да съдържат твърдения, които са взаимно изключващи се. Те не трябва да противоречат на диспозитива, тъй като дори когато са изготвени след обявяването на присъдата, диспозитивът е логическо следствие от вече взети мотиви относно въпросите по [чл. 301 от НПК](#).

В [чл. 306, ал. 1 от НПК](#) са посочени четири групи въпроси, които по принцип следва да бъдат включени в присъдата, но по които е възможно съдебният състав, участвал при разглеждането на делото, да се произнесе с определение и след обявяването на присъдата. Такива са например въпросите, свързани с определяне на общо наказание при множество престъпления, отнемане на вещи в полза на държавата, произнасяне относно разноските и веществените доказателства, определяне на първоначалния режим на изтърпяване на наказанието „лишаване от свобода”, привеждане в изпълнение на условно наказание, когато в изпитателния му срок е извършено друго престъпление, за което е наложено наказание лишаване от свобода. По въпросите за разноските и веществените доказателства съдебният състав се произнася в закрито заседание, без участието на страните. В останалите случаи съдът разглежда делото в открито съдебно заседание, за което се призовават страните. Определенията на съда са мотивирани, като се подписват от всички членове на съдебния състав.

В хода на разглеждането на делото съдът се произнася и с определения, в които взема участие целият съдебен състав – например определения при направено искане за отвод, определения за допускане на доказателства, за отлагане на делото, за прекратяване на съдебното производство и връщане на делото на прокуратурата, за прекратяване или спиране на съдебното производство.

8. Особени съдебни производства

8.1. Съкратено съдебно следствие в производството пред първата инстанция

Процедурата „съкратено съдебно следствие” може да започне по инициатива на съда – когато на досъдебното производство обвиняемият е признал обстоятелствата, уличаващи го в извършване на престъплението, събраните доказателства подкрепят повдигнатото обвинение. С разпореждането си съдията докладчик може да постанови предварително изслушване, без да призовава свидетелите и вещите лица. В съдебното заседание по предварителното изслушване подсъдимият и неговият защитник, пострадалият, който е поискал да бъде конституиран като частен обвинител и/или граждански ищец, както и неговият повереник могат да дадат съгласие да не се провежда разпит на някои или част от свидетелите и вещите лица, а при постановяване на присъдата непосредствено да се ползват доказателствата, събрани в досъдебното производство. Съдът следва да се произнесе по така изразеното съгласие и в случай, че

го одобри, не се провежда разпит на свидетелите и вещите лица, за които е постигнато съгласие да не се събират доказателства. Прочитат се протоколите и експертните заключения от досъдебното производство. Ако обаче подсъдимият изрази желание да се събират доказателства, оспорва приетите фактически положения в обвинителния акт, съдът постановява делото да се разгледа по общия ред – с призоваване за следващото съдебно заседание на свидетелите и вещите лица.

В заседанието, насрочено за предварително изслушване, подсъдимият може да заяви, че признава изцяло фактите, изложени в обвинителния акт и се съгласява да не се събират изобщо доказателства за тези факти. Неговият защитник му разяснява какви са последиците при разглеждане на делото по този ред, а в случай, че подсъдимият се е явил без защитник, съдът следва да назначи такъв.

Съдът постановява определение, с което обявява, че при постановяване на присъдата ще ползва самопризнанието на подсъдимия, без да събира доказателства за фактите, изложени в обвинителния акт, когато установи, че самопризнанието се подкрепя от събраните в досъдебното производство доказателства. В тези случаи не се провежда разпит на подсъдимия, свидетелите и вещите лица. Когато делото е разгледано по този ред, при постановяване на присъдата, ако тя е осъдителна, наказанието „лишаване от свобода“, което се налага на подсъдимия, се определя като се намалява с една трета, съгласно разпоредбата на [чл. 58а от НК](#).

8.2. Решаване на делото със споразумение

Възможно е в хода на съдебното производство, но преди да е приключило съдебното следствие по събиране на доказателства, между прокурора, подсъдимия и неговия защитник да се постигне в писмен вид споразумение относно това има ли извършено деяние, извършено ли е от подсъдимия виновно, съставлява ли престъпление и правната му квалификация, относно вида и размера на наказанието, начина на изтърпяването му и други въпроси, по които по принцип съдът се произнася с присъда.

За разлика от съкратеното съдебно следствие, за приложението на което не са предвидени никакви ограничения за престъпленията, при които делото може да приключи по този ред, законодателят е въвел ограничения за тези, при които може да се сключи споразумение. Така не се допуска споразумение за тежки умишлени престъпления (за които се предвижда наказание повече от пет години лишаване от свобода) против републиката; за убийства; за престъпления против половата неприкосновеност, за изнудване и други, изрично изброени в [чл. 381, ал. 2 от НПК](#). Споразумение не се допуска и за всяко друго престъпление, с което е причинена смърт.

Задължителна предпоставка за сключването на споразумение е причинените от престъплението имуществени вреди да са възстановени или обезпечени по такъв начин, че пострадалият действително да бъде обезщетен.

Съдът може да предложи промени в споразумението – например относно правната квалификация на престъплението, вида и размера на наказанието, режима на

неговото изгърпяване. Ако направеното предложение не се възприеме от прокурора, подсъдимия и неговия защитник, съдът с определение отказва да одобри постигнатото споразумение. В тези случаи делото следва да продължи с разглеждане по общия ред с участието на друг съдебен състав, тъй като настоящият съдебен състав може да се приеме за предубеден, понеже е взел отношение по въпроси от съществуващото на делото.

Когато съдебният състав приеме, че постигнатото споразумение не противоречи на закона и морала, с определението си той го одобрява и прекратява наказателното производство. Определението на съда има последиците на влязла в сила присъда и не подлежи на обжалване и протестиране.